

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»**

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНИХ НАУК І СОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

освітній рівень – бакалавр

на тему: **«ДЕКОЛОНІЗАЦІЙНИЙ ВЕКТОР КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ
УКРАЇНИ (2022-2026)»**

Виконала:

Здобувачка 4 року навчання

Спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»

Козак Наталія Леонідівна

Керівник

Гош Мрідула, доцент,

доктор філософії (PhD),

доцент кафедри міжнародних відносин

КИЇВ 2026

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ	8
1.1. Визначення поняття деколонізація та його застосування в контексті російсько-української війни	8
1.2. Деколонізаційний вектор в системі міжнародних відносин й культурної дипломатії	16
1.3. Методи дослідження деколонізаційних практик в культурній дипломатії.	19
РОЗДІЛ II. РОЗВИТОК ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕКОЛОНІЗАЦІЙНОГО ВЕКТОРУ В МЕЖАХ ДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУЦІЙ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНИ.....	23
2.1. Інтеграція деколонізаційного наративу в зовнішньополітичну комунікацію МЗС України	23
2.2. Закріплення деколонізації в межах інституцій культурної дипломатії: кейс- стаді Українського Інституту	30
2.3. Деколонізація через виставкові проекти: кейс-стаді «В епіцентрі бурі» Національного художнього музею України	36
РОЗДІЛ III. ПРАКТИКИ ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ В КУЛЬТУРНІЙ ДИПЛОМАТІЇ НЕДЕРЖАВНИХ ІНІЦІАТИВ	42
3.1. Деколонізація українських студій в міжнародному академічному середовищі: інституційна робота й мережеві ініціативи.....	42
3.2. Переосмислення українського мистецтва на міжнародній арені: кейс-стаді дослідницької платформи ПінчукАртЦентру	47
ВИСНОВКИ	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57
ДОДАТКИ	69
АНОТАЦІЯ	83

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

МЗС — Міністерство закордонних справ України

УІ — Український Інститут

НХМУ — Національний художній музей України

ПАЦ — ПінчукАртЦентр

КМВ — колоніальна матриця влади

КДА — критичний дискурс-аналіз

НТШ-А — Наукове товариство ім. Шевченка в Америці

ASEEES — Асоціація слов'янських, східноєвропейських та євразійських досліджень (Association for Slavic, East European, and Eurasian Studies)

ICOM — Міжнародна рада музеїв (International Council of Museums)

UDSN — Мережа деколоніальних досліджень України (Ukrainian Decolonial Studies Network)

УДГ — Український деколоніальний глосарій

ВСТУП

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України викликало гостру полеміку у різних сферах: політичній, правовій, історичній, економічній, культурній. Впродовж тривалого періоду історичне минуле України та українсько-російські відносини не мислилися як колоніальні, й були виключені з міжнародної та української міждисциплінарної дискусії на тему деколонізації. Це створило прогалину у знаннях та уявленнях про Україну, її культурне та історичне минуле. Довгий час держава у глобальній західній свідомості сприймалася крізь російську епістемічну лінзу, що сприяло легітимізації сприйняття України як сфери впливу Росії. Світовий мейнстрімний деколонізаційний дискурс до 2022 року не включав досвід України як об'єкт для свого дослідження. Дослідниця Мадіна Тлостанова стверджує, що деколонізація з 1990-х в академічному полі здійснюється як «мисленнєва інтерпретація», що зосередилася на роботі з наслідками колоніалізму, і яка не передбачала що російський імперський реваншизм сколихне світ (Тлостанова, 2024).

З початком повномасштабного вторгнення це питання постало на порядок денний і зараз отримує належну увагу в багатьох вимірах. В процесі поширення знань про Україну та просування її державних інтересів деколонізаційний вектор наразі є магістральним у багатьох сферах, серед яких культурна дипломатія є ключовою. Вона, як складова публічної дипломатії, є одним з найбільш важливих інструментів впливу на громадські, політичні та академічні середовища й на критичне осмислення поширених російських наративів про українську ідентичність, історію, літературу й мистецтво. Деколонізаційний вектор імплементується в культурну дипломатію, аби донести міжнародній аудиторії специфіку й складність українсько-російських відносин, російського імперіалізму й колоніалізму, та встановити епістемічну об'єктивність стосовно всього українського, що Росія узурпувала собі й запевнила, що це її власне. Дослідниця Світлана Бедарева визначає, що деколоніальний поворот в Україні це не лише про відокремлення від культурного впливу Росії, але й активне створення теперішнього

з його переосмисленими наративами в режимі реального часу, в якому формувальною подією для українського суспільства є опір України у війні з Росією (Biedarieva, 2025).

Термін «деколонізація» з 2022 року увійшов у активний обіг в культурній дипломатії України і його вжиток зберігатиметься центральним в межах української культури та академії протягом наступних десятиліть. **Актуальність** дослідження полягає у з'ясуванні як провідні державні та недержавні актори розуміють поняття деколонізації, як вони реалізують його на практиці в межах здійснення культурної дипломатії, та який слід це залишає на міжнародній арені. Це необхідно для того, аби зафіксувати поточний стан деколонізаційного дискурсу, яким активно послуговуються актори культури дипломатії в своїй діяльності, з усіма характерними особливостями та викликами цього процесу.

Метою дослідження є встановлення способів концептуалізації деколонізації та її практичного втілення в діяльності акторів культурної дипломатії України за період від початку повномасштабного російського вторгнення до середини травня 2026 року. Досягнення мети дослідження передбачає виконання наступних **завдань**:

- Визначити теоретичний та методологічний підхід до вивчення поняття деколонізації в контексті російського повномасштабного вторгнення та його імплементації у здійснення культурної дипломатії.
- Виявити ключові наративи деколонізаційного дискурсу, який застосовується до української культури та історії в межах російсько-українських відносин державними та недержавними акторами.
- Виокремити основні аспекти впровадження деколонізаційного підходу в культурній дипломатії ключових державних інституцій та недержавних акторів.
- Проаналізувати інтеграцію деколонізаційного наративу в комунікацію МЗС України протягом визначеного в дослідженні періоду.

- Відстежити процес інституціоналізації деколонізаційного підходу в межах культурної дипломатії на прикладі кейс-стаді проєктів Українського Інституту та Національного художнього музею України.
- Виявити практики деколонізації в межах недержавних культурних ініціатив, зокрема через академічну роботу українських науковців за кордоном, виставкові проєкти та практики дослідників мистецтва.

Об'єктом дослідження є культурна дипломатія України у 2022-2026 роках.

Предметом дослідження є наративи, способи та цілі деколонізаційного виміру, що імплементуються державними та недержавними акторами в культурну дипломатію України у визначений період.

Методологією дослідження є кейс-стаді та критичний дискурс-аналіз. Метод напівструктурованих інтерв'ю з експертами, що мають професійний досвід у темі дослідження, використовувався для збору частини емпіричних даних. Емпіричну базу доповнюють стратегічні документи МЗС України та Українського Інституту; промови та заяви працівників МЗС України; публічні матеріали про проєкти досліджуваних державних та недержавних акторів культурної дипломатії. У роботі застосовано класичну деколоніальну теорію у поєднанні з новими теоретичними напрацюваннями українських дослідників, які дозволяють адаптувати специфіку російсько-українських відносин до широкої деколоніальної оптики. Обрана методологічна рамка дозволяє відстежити розуміння та способи реалізації деколонізації акторами.

Структура роботи складається з трьох розділів. Перший розділ, що містить три підрозділи, присвячений теоретичним та методологічним засадам дослідження, а саме деколонізаційній теорії, її застосуванню в межах міжнародних відносин та в контексті російсько-української війни й обґрунтуванню використаних для цього якісних методів. У другому розділі, що складається з трьох підрозділів, розглядається МЗС України, Український Інститут та Національний Художній музей України в контексті імплементції деколонізаційного дискурсу в діяльність інституцій та як це відобразилося у здійсненні ними культурної дипломатії. Третій розділ, що містить два підрозділи, ілюструє роботу українських дослідників

закордоном через призму таких інституцій як Асоціація слов'янських, східноєвропейських та євразійських досліджень та Наукове товариство ім. Шевченка в Америці крізь призму досвіду Віталія Чернецького, Мережа деколоніальних досліджень України, Український деколоніальний глосарій та роботу дослідницької платформи ПінчукАртЦентру.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ

Для повноцінного розкриття теми у цьому розділі буде розглянута теоретична концепція та методологія, на основі яких ґрунтуватиметься дослідження надалі.

1.1. Визначення поняття деколонізація та його застосування в контексті російсько-української війни

Деколонізація є концептом, що набув свого розголосу в академічних колах з початком 1970-х років. В цей період у науковому дискурсі виникла масова потреба теоретизувати, дослідити та пояснити ті процеси, що були притаманні європейській практиці колонізації. З появою торгового атлантичного кола у 16 столітті та доступом до нових земель та ресурсів, привласнення цих територій європейцями, встановлення на них нового соціального порядку, експлуатація робочої сили серед корінного населення та будівництво економіки нового типу, що спиралася на видобуток земельних ресурсів та металів, стало основою нового колоніального соціального порядку (Mignolo & Tlostanova 2009). За наступні 400 років до історії таких сучасних країн, як Іспанія, Португалія, Франція, Велика Британія, Нідерланди, Бельгія, Німеччина, Данія, Італія, Росія був вписаний досвід колонізаторства з плантаційною економікою, що реалізовувалася з метою збільшення багатств власних імперій. Даний перелік був обраний з огляду на найбільшу кількість колоніальних володінь та найактивніше здійснення колоніальної експансії, хоча він і не є вичерпним.

Для того, аби зрозуміти що таке деколонізація, спершу варто визначити те, що було задовго до неї — колонізація та колоніальність. З цією метою спершу звернімося до двох ключових теоретиків, а саме Анібалю Кіхано та Вальтера Міньйола, який в своїй теорії спирається на попередника. З появою торгового атлантичного кола у 16 столітті та доступом до нових земель та ресурсів,

привласнення цих територій європейцями, встановлення на них нового соціального порядку, експлуатація робочої сили серед корінного населення та будівництво економіки нового типу, що спиралася на видобуток земельних ресурсів та металів, стало основою нового соціального порядку. Вальтер Мінйоло та Мадіна Тлостанова описують такий спосіб експансії та довгострокової експлуатації як колоніальну матрицю влади (далі — КМВ), яку концептуалізував дослідник Анібаль Кіхано (Mignolo & Tlostanova 2009). КМВ контролює економічну, владну, публічну та освітню сфери життя. Це передбачало привласнення ресурсів землі, людської праці, створення певної форми владного контролю або закріплення військової бази, створення в соціумі практик (переважно поширювалася через нуклеарну сім'ю), що мають на меті утвердити у панівного населення смиренність з новими владним пануванням та економічною системою, а також контроль за освітою, що мала на меті стерти доколоніальний порядок у свідомості людей, паралельно укріплюючи новий (Quijano, 2000). Саме таке пряме політичне, соціальне та культурне панування прийнято називати колоніалізмом.

Кіхано стверджує, що, хоч і в сучасному світі вже подолана така форма правління, як «політичний колоніалізм» (що варто розуміти як здобуття колишніми колоніями незалежності), відносини між європейською культурою та культурами колишніх колоній досі залишаються в модусі колоніальності (Quijano, 2007, p. 169). Колоніальність або колоніальне панування, характеризується колонізацією знань та способів пізнання поневолених корінних народів, які встановлювалися за рахунок: а) експропріації знань населення в різних сферах, що були необхідні для кращого функціонування видобутку ресурсів, б) придушення наявної системи формування уявлень, образів, символів та інструментів інтелектуального вираження корінного народу, що підкріплювалося одночасним насадженням власних моделей пізнання, в) укріплення цих моделей в культурі та соціумі як нових форм контролю, г) навіювання образу власних моделей, як привабливих, за рахунок точкового надання доступу до них через взаємодію з владними інституціями (Quijano, 2007, p. 169). Гаятрі Співак наголошує, що колоніальне насилля позбавляє колонізованих голосу й спричиняє епістемічну фрагментацію та

прогалини у продукуванні знань колонізованими, що також впливає на спотворення їх культури (Spivak, 1999).

Важливо одразу зазначити, що такі соціальні практики, які засновувалися на нормативній сексуальності, натуралізації гендерних ролей та визначення способів експлуатації людського ресурсу на основі раси є важливою складовою для цієї теорії, проте вони не є релевантними для кейсу українсько-російських відносин, притаманні особливості яких будуть детальніше розглянуті у підрозділі.

За останні десятиліття у науковому дискурсі з'явилися декілька студій, які, на перший погляд, відрізняються тільки префіксами: антиколоніальні, постколоніальні та деколоніальні. У роботі важливо окреслити принципову різницю між ними. Антиколоніальний означає відмову від імперського режиму мислення, виражає його засудження та чинить спротив тим стереотипам та аргументам, які імперія нав'язувала на колонізованих територіях (Шкандрій & Кравченко, 2025). Цей термін викликає асоціації з історичними соціальними рухами, що виникли у 20 столітті й поширювалися тими, чії землі й життя були під впливом колоніального насильства, проте в реаліях сьогодення він також може стосуватися практик або політичних позицій, які виражають радикальну опозиційну силу колоніалізму (Hiraide, 2021).

В свою чергу, постколоніальність можна описати як деконструкцію та висміювання форм вираження імперіалізму, осмислювання його наслідків (Шкандрій & Кравченко, 2025). Постколоніальність приносить новий зміст, але залишається в західно-європейській епістемічній географії (Mignolo & Tlostanova 2006). Вальтер Міньойоло та Мадіна Тлостанова (2006) припускають, що в межах постколоніальних досліджень досвіди колоніалізму й колоніальності були описані зокрема через постструктуралізм. Останній знаходиться під «парасолькою» постмодерністського академічного дискурсу, коли деколоніальність, як буде визначено надалі, залишається цього осторонь.

Деколоніальність — це процес формування та утвердження нового знання та свідомості, що була поневолена (Тлостанова, 2024). Термін тісно пов'язаний з питаннями онтології, епістемології, географією виробництва знання, етичними

соціальними проблемами. Деколонізація це процес постійного здійснення деколоніального вибору в межах дисципліни й свідомий вибір того, як інтерпретувати реальність. Цей шлях за Вальтером Міньоло (2005) заключається в деколонізації знання, яка здійснюється за рахунок підваження епістемологічних припущень, на яких ці знання будувалися. Альтернативну інтерпретацію пропонує у своїй праці Франц Фанон: дослідник припускає, що деколонізація — це явище, яке передбачає насильство, коли колишні пригноблені зі зброєю в руках борються за свою свободу та права проти гнобителя та його домінуючої культури (Фанон, 2016 [1961], 5-6). Він стверджує, що деколонізаційний процес вимагає втілення у життя вислову “останні стануть першими”, що можливо тільки у результаті залучення насильства й всіх необхідних засобів між ключовими акторами.

В деколоніальній теорії є важливим питання того, хто, коли, чому і де генерує знання. Міньоло стверджує, що знання завжди прив’язані до геополітичного та геоісторичного контекстів, до апаратів висловлювання (Mignolo, 2011). Довгий час саме Західний науковий дискурс вважався універсальним, об’єктивним та єдиним. В межах теорії йому дають назву нульова епістемологія. Західні локуси висловлювання були розповсюдженні завдяки насадженню КМВ, в той час як способи формування й поширення знання, притаманні колонізованим територіям, були відкинуті як епістемічно нестійкі. Для того, аби позбавитися колоніальності, важливими є не тільки економічний та політичний розриви, а й епістемічні.

Деколоніальний вибір полягає у ставленні під сумнів здійснення контролю над знаннями й таким чином змінювати умови, а не зміст розмови про досвіди колоніальності (Mignolo, 2011). Одним з таких способів зміни є прикордонне мислення (*border-thinking*), яке здійснює деколоніальні зрушення за допомогою розриву нульової епістемології (Mignolo & Tlostanova 2006). На перший план мають вийти ті актори-теоретики або ті актори-принципи знання, які зможуть підважити й витіснити панівні категорії мислення (для Вальтера Міньоло й Мадіни Тлостанової це грецькі та латинські, які вплетені в західно-європейську епістемологію) (Mignolo & Tlostanova 2006, p.61). Важливо означити в якому сенсі тут вживається слово кордони. Мова йде не про географічне мапування регіонів, а

радне про геоісторичну локацію, де відбувається продукування знання. Прикордонне мислення заключається у постановці питання зв'язків між епістемологією на одному боці й геоісторичною локацією та ідентичністю на іншому (Mignolo & Tlostanova 2006, p.64). Ті, хто таким мисленням послуговується, знаходяться у точці розриву між насадженими категоріями мислення та локальними місцевими.

Тепер варто сконцентруватися на особливостях застосування теорії до українсько-російського кейсу. Колоніальні російсько-українські взаємини є, в якомусь сенсі, унікальними, адже мали ряд своїх специфічних особливостей. У міжнародних відносинах “класичний” колоніальний досвід та пов'язані з цим теорії мислять колонії як такі, що знаходяться за морями або океанами від метрополії, де зберігалася відстань (Томпсон, 2000). Кейс російської імперії не вписується в стандартну практику розширення територій або насадження колоніальної матриці влади. В межах деколонізаційної теорії її прийнято вважати субальтерною або периферійною імперією, яка відчуває саму себе колонією по відношенню до Заходу, але водночас сама карикатурно насаджує європейські колонізаційні моделі на свої неєвропейські колонії у намаганнях наздогнати статус великої всемогутньої імперії (Mignolo & Tlostanova 2009).

По-перше, приєднання нових земель до складу імперії відбувалося за принципом “суміжного колоніалізму” — підкорення свого сусіда на схід, південь, північ та захід (Томпсон, 2000). По-друге, дуальність центр-периферія передбачає значно вищий рівень розвитку центру, коли в Російській Імперії, а згодом і в Радянському Союзі, зазвичай в “околицях” концентрувалися більш освічене населення та розвинена економіка (Грицак, Шаповал 2023). По-третє, західні імперії вкладали ресурс в те, аби велику частку владної еліти колонії становило здібне місцеве населення. Освічені й цінні для російської імперії кадри, навпаки, рухалися в центр імперії, де могли професійно розвиватися, коли на власних землях такі шанси були невисокі (Грицак, Шаповал 2023). Ще однією відмінністю російського колоніалізму є використання парадигми національної ідентичності. З огляду на те, що центру Російської імперії треба було втримати величезні території,

що були просякнуті мультикультуралізмом, розмаїттям етносів й мов, цілком зрозумілим стає причина повсюдного насадження російської ідентичності та її трансляція назовіні. Володимир Єрмоленко пояснює, що колоніальне панування західного типу було побудоване на ідеї расової вищості й переваги за рахунок кольору шкіри, коли східноєвропейський колоніалізм спирався на ідею “змінної ідентичності” — відмова від своєї ідентичності й прийняття російської за універсальну норму це ключ до зміни власного місця у світі й позбавлення “нижчої”, “варварської” особистості (Yermolenko, 2022). Не дивно, що у цій парадигмі Україна розглядалася як “периферія периферії”, яка ще менш цивілізована й культурна і являє собою “напівдику прикордоння” (Kotliuk, 2023). Західні академіки доволі легко прийняли цю перспективу, не піддаючи її детальному аналізу й дослідженню, що, фактично, є прикладом колоніального мислення, коли ігнорується голос і діяльність колонізованих — якщо Росія не здатна вписатися в класичну модель колонізації, то це означає що вона й не здатна тримати інші нації під своїм колоніальним правлінням.

Важливе теоретичне нововведення до кейсу російсько-українських відносин здійснила Світлана Бедарева, яка пропонує застосовувати концепцію амбіколоніальності (Biedarieva, 2025). Різниця з традиційною концепцією колоніальності полягає в тому, що амбіколоніальність не мислить колоніалізм в чіткій ієрархії суб’єкта та об’єкта, що встановлюється в результаті економічного та політичного домінування. Нова концепція базується на твердженні, що владні впливи існують в особливій динаміці й взаємодіють через спільний проникний кордон, який дозволяє обмін культурними та владними елементами (Biedarieva, 2025, р.68-69, 74). В такому випадку суб’єктність має як колонізатор, так і колонізований. В кейсі взаємодії Росії та України колоніальність розгортається як пригнічування та апропріативний вплив Росії на територію України, що водночас зворотно впливає у символічні та владні наслідки для Росії (Biedarieva, 2025, р.70). Розбалансування такої взаємодії виникає тоді, коли пригноблений звільняється, що тягне за собою втрату культурної маніпулятивної системи гнобителя (Biedarieva, 2025, р.77). Через те, що в цій взаємодії саме Росія займала домінуючу позицію

впродовж історичного періоду, вона змогла привласнити українську культуру й мистецтво (Biedarieva, 2025, p.88).

Ставлення до українського населення, історії, культури й мови в імперську та радянську добу мало особливу конфігурацію. Російська колоніальна оптика систематично намагалася стерти будь-які інакшості, які підкреслювали відмінності українського народу від росії. Українська мова зазнавала столітніх утисків та спроб знищення, адже для політичного самовизначення нації є критично необхідним продукування культури власною мовою (Грицак, Шаповал 2023). Валуєвський циркуляр у 1863 році заборонив видачу українською мовою релігійних текстів, підручників, закрив недільні українські школи. Згодом у 1876 році Емський указ заборонив імпортувати будь-якої літератури українською, видачу творів та публічні читання українською, друк тексту в музичних нотах (Патенко, 2017).

Русифікація віднайшла своє продовження і в радянські часи, де була присутня повна домінація російської мови як офіційної в освіті, науці, ЗМІ й професійних можливостях. Знання і суб'єктивність в такому випадку формуються під впливом колоніального мовного поділу та імперських відмінностей, адже мова є тим, чим є люди — вона вбудована у тіло й спогади людини (Mignolo & Tlostanova 2006). Російська мова належить до іншого епістемічного рівня, адже для носія російської зовсім не обов'язково знати українську, коли у зворотньому випадку це не працюватиме. Будь-які інші мови, включно з українською, вважалися мовами неосвічених провінцій, не здатних на продукування високої культури й знань (Kotliuk, 2023). Знищення режимом Сталіна представників нових українських митців й письменників, що також відомі як “Розстріляне відродження” яскраво демонструє страх режиму перед яскравими й самобутніми спробами нових українських постатей створювати власну історію та які способи боротьби з цими спробами застосовувалися в Радянському Союзі. Ярослав Грицак та Юрій Шаповал (2023) підсумовують, що як Російська імперія, так і Радянський Союз робили все, аби українці залишалися етносом, і не підіймалися до рівня нації.

Важливим в роздумах про колоніальність кейс Радянського Союзу є ще й тому, що частина деколоніальних дослідників висловлюють думку про адаптацію

в СРСР західної форми мислення, незважаючи на активне будь-яке заперечення схожості із Заходом й антагоністське його позиціонування. Це пояснюється тим, що активна розбудова соціалізму й намагання досягти комунізму насправді є таким самим “модерністським проєктом”, який пропонували західні імперії своїм колоніям (Mignolo & Tlostanova 2009). Гасла розвиненого соціалізму обіцяли прогресивні блага для людини, покращення її життя, возвеличували працю, хоча побудова соціалізму базувалася на антигуманних принципах: жорсткою ієрархією, ресурсним екстрактивізмом, знеціненням історичних досвідів й примусовою понаднормовою роботою.

Початок повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року став точкою перелому парадигм сприйняття України, хоч це відбувається поступово й не просто. Як пише Олександра Котляр, деколоніальний дискурс в контексті російсько-українських відносин ще здобуває своє місце, адже має перешкоди у вигляді а) викривленого сприйняття російських колоніальних практик Заходом через їх власний колоніальний досвід, б) нерозуміння африканськими, латиноамериканськими й азійськими країнами України як держави, що має досвід колоніального гніту та в) російська пропаганда й гасла “звільнення” та “спасіння” (Котляр, 2024). Однією з перешкод, якою також мислять західні інтелектуали, є тривала “наявність” російської культури й мистецтва у міжнародному просторі (Левченко, 2022). Під культурою наявності мається на увазі постійне вливання економічного ресурсу у виробництво мистецтва, музеї та галереї, освіти тощо, що сприяє циркуляції російського культурного продукту на міжнародній арені та ринку, що стверджує привілейованість російського (Левченко, 2022).

У своїх концептуальних та епістемічних рамках деколоніальна думка залишається ґрунтовною. Проте, спроби проаналізувати сучасний світ з її допомогою ще недостатньо влучні й досконалі, адже відсутня критична оптика до нормативних теоретичних позицій. У випадку українського контексту, вкрай важливо включати історичний спадок й наслідок російського сусідства у глобальну деколоніальну дискусію, а українців, що продукують нові знання, визнавати частиною сучасного деколоніального руху.

1.2. Деколонізаційний вектор в системі міжнародних відносин й культурної дипломатії

У світлі зростаючої у всьому світі тенденції до деколоніального повороту, цей процес не може оминати міжнародні відносини. Частиною академічних дебатів й дискусій на цю тему є переосмислення колоніальної рамки та євроцентризму в межах дисципліни, що були вплетені в неї ще на момент зародження. Найяскравіше це транслює той факт, що саме Вестфальський мир, укладений 1648го року, знаменує початок однойменної та першої системи міжнародних відносин. Вестфальський наратив, який розробили й вбудували в історію дисципліни наприкінці 19го століття, знаменує початок нормативної ієрархії, в межах якої саме західні держави відповідають за конструювання норм, ідеологій, теорій та способів організації міжнародного суспільства та арени міждержавних відносин (Hassan & Sajjad, 2023). Після поразки Наполеона Бонапарта у 1815 році встановлюється друга, Віденська система міжнародних відносин, що також згадується як “європейський концерт” й проголосила баланс сил серед європейських держав. 20 століття після Першої світової війни проголошує Версальську систему й ліберальний світовий порядок на чолі з Лігою Націй. Коли Друга світова війна вимагала нового рішення, на зміну приходить четверта, Ялтинсько-Постдамська система й Організація Об’єднаних Націй — переформатована інституційна опора для закріплення новоствореного статусу-кво. Кульмінацією цього світового порядку стає Холодна війна, а разом з нею біполярність світової арени, яка на той момент очевидно була не світовою, а секційною.

Прибічники деколонізаційних змін в дисципліні також наголошують, що справжня природа походження міжнародних відносин не полягає в бажанні підтримки глобального миру, запобіганню військових конфліктів та розвитку важливої для врегулювання взаємин міжнародної політики. Насправді ж, ця дисципліна була задумана як один з варіантів вирішення й закріплення конфігурації расових відносин, що вважалося найакутальнішим питанням на початку 20го століття (Hassan & Sajjad, 2023). Окремо розглядають бінарність “Глобальної

Півночі” й “Глобального Півдня”, яка була фундаментально укріплена впродовж декількох десятиліть в міжнародних відносинах. В дисциплінарних роздумах перша диктує універсальні ідеї, є рушієм розвитку й прогресу, а для другої увічніює підлеглисть й постійні спроби наздогнати лідера. Інтелектуальні перспективи “Глобального Півдня” є недостатньо впливовими й цінними, аби впливати на адженду дисципліни. Незважаючи на те, що в сучасних реаліях широко розвиваються регіональні студії в межах наукового дискурсу, це все одно не є фактором переосмислення категорій “міжнародного” та “глобального” (Sen, 2023). Теоретизування й викладання регіональних студій досі здебільшого покладається на колоніальну епістемічну лінзу, яка діє у інтересах наукового захисту колоніалізму та імперіалізму (Sen, 2023).

Деколонізація міжнародних відносин стане можливою тоді, коли ця дисципліна буде здатна підтримувати плюриверсальність у погляді на світовий порядок. До цього можна рухатися за допомогою декількох стратегій. Одна з них це перебудова архітектури дисципліни на таку, що втілює в собі наукові норми й практики, спрямовані на а) роботу з наслідками довгої колоніальної традиції міжнародних відносин й б) репрезентацію досвіду й перспектив тих груп, що були маргіналізовані й виключенні з процесу формування інтелектуального дискурсу (Sen, 2023). Претензії Заходу на універсальність та “мейнстрімність” його історії породжує епістемічну несправедливість по відношенню до історій та способів пізнання витіснених народів (Zondi, 2018). Це ніби передбачає, що «невидимість» регіону в межах світового порядку визначає його незначність у справах цього порядку. Немає нічого негативного у піднесенні своєї історії, якщо в межах дисципліни є місце для того, аби кожен регіон мав можливість робити те саме. Таким чином традиційні міжнародні відносини насправді є секційними та регіональними. Якщо звертатися до походження ключових теорій дисципліни — реалізму, лібералізму та конструктивізму (а також структуралізму й постструктуралізму), то розуміємо, що науковці й школи, які розвивали ці теоретичні напрямки, зосереджені у географії Європи та США. Критики цих теорій в межах деколоніального повороту наголошують, що реалізм ігнорує історичні й

владні нерівності й не враховує способи, якими імперіалізм та колоніалізм спродували ієрархію в світовому порядку; лібералізм з його постулатом про економічну залежність на світовому ринку й піднесенні рівності прав ігнорує те, яким чином ці концепції про блага виправдовували експлуатацію пригнобленого населення та ресурсів їх земель; конструктивізм в свою чергу не враховує як колоніальне минуле впливає на формування ідентичностей (Сапан, 2017).

Культурна дипломатія піддається численним спробам інтерпретації та віднайдення універсального визначення. Вона тісно переплітається з концепцією «soft power» (м'яка сила) — термін, який увів у академічне коло Джозеф Най. Мета застосування м'якої сили — аби наслідки від дій, здійснюваних конкретним актором, також прагнули отримати інші (Nye, 2008, с.95). В сучасній практиці акторами культурної дипломатії можуть бути як державні інститути, організації й окремі особистості, так і приватні недержавні ініціативи й професіонали у сферах, пов'язаних з культурою в широкому її розумінні та мистецтвом у різних його профілях.

Різноманітність визначень, проте, пов'язана не стільки з розумінням самого змісту такого виду дипломатії, а і з її генеалогією та утвердженням в існуючому вигляді. Існує широка згода щодо її французького походження й піку розвитку разом з мережею культурних інститутів у 19-20 століттях (Damaso, 2025). В Західній Європі у цій сфері була притаманна практика, коли приватні актори могли посилювати спроможність культурних інституцій, що допомагало розвивати державі міжнародні культурні відносини (Kim, 2017). Традиційна практика культурної дипломатії спрямована на те, аби до іншої держави/іноземних акторів донести універсальний для всієї аудиторії наратив про культуру й історію своєї країни. Проте, такий спосіб зазнає невдачі через відсутність персоналізації для різної аудиторії, яка має відмінні культурні особливості й коди. Культурна дипломатія, як одна з практик здійснення міжнародних відносин, для збереження своєї актуальності має бути переглянута в контексті того, як вона не заперечує колоніальність, досі вшиту у відносини між країнами-колонізаторами й колишніми колоніями. «Деколонізуюча» культурна дипломатія вимагає включення

альтернативних суб'єктів у дослідження, відкритість до суперечностей і денатуралізацію культурних відмінностей (Damaso, 2025). Особливо критичною є потреба у більш ґрунтовних дослідженнях специфіки культурних відносин між колишніми колоніями та їх колишніми колонізаторами, аби імплементувати ці знання в сучасну практику культурної дипломатії.

Якщо раніше культурна дипломатія була інструментом що підтримувала імперське домінування, то в сучасних реаліях вона має працювати як інструмент, за допомогою якого можна пропонувати альтернативні способи вироблення знання у тих сферах, де присутня інтелектуальна колоніальна домінація. Культурна дипломатія може сприяти деколонізації, якщо в межах її здійснення будуть вибудовуватися горизонтальні культурні зв'язки. Едвард Саїд в своїй праці “Орієнталізм” висловлює думку про те, що європейська культура змогла краще зміцнити й реалізувати власну ідентичність завдяки зіставленню себе із орієнтальним Сходом — певною штучно створеною сутністю, яку можна було створити протилежною за змістом за допомогою певної знакової системи (Said, 1978). Культурна дипломатія може сприяти деколонізації, якщо в межах її здійснення будуть вибудовуватися горизонтальні культурні зв'язки, що підважмуть існуючу дисциплінарну архітектуру й протидіятимуть примусовій «орієнталізації» або інакшості.

1.3. Методи дослідження деколонізаційних практик в культурній дипломатії

В межах роботи була обрана якісна методологія, яка дозволяє дослідити всі актуальні наративи, якими послуговуються актори в розумінні та здійсненні деколонізації в межах культурної дипломатії, визначити дискурси та дискурсивні практики, притаманні акторам в їх діяльності, та визначити який слід вони залишають на міжнародній арені. Методами дослідження є дискурс-аналіз та кейс-стаді, а для збору емпіричних даних використовувалися напів-

структуровані інтерв'ю з експертами, професійний шлях яких тісно пов'язаний зі сферами деколонізації та культурної дипломатії.

З усіх існуючих підходів дискурс-аналізу був обраний критичний дискурс-аналіз (КДА), що був введений Норманом Ферклафом. Відмінність КДА від інших підходів дискурс-аналізу відрізняється тим, що у центрі дослідження постає не тільки конкретна лінгвістична одиниця, а й вивчення пов'язаних з нею соціальних явищ, що вимагає міждисциплінарного підходу (Wodak & Meyer, 2008). Ферклаф у своєму підході визначає дискурс як форму соціальної практики, яка конституює соціальний порядок, знання, відносини та одночасно конститується в інших соціальних практиках: соціальні практики та дискурс знаходяться в діалектичних комплексних та змінних відносинах, що не тільки відображає соціальні структури, а й робить вклад в них (Phillips & Jørgensen, 2002, p.65, 73). Під соціальними структурами мається на увазі відносини в суспільстві загалом та в межах конкретних інститутів. Дискурсивна практика є середньою сполучною ланкою між текстами та соціальними практиками, адже вона як формує тексти, так і формується соціальною практикою водночас (Phillips & Jørgensen, 2002, p.77).

Окрім цього визначення дискурсу, в межах КДА є також ще два: дискурс — це тип мовлення, який притаманний конкретній специфічній сфері (медійній, медичній, політичній тощо) та дискурс — спосіб говорити з позиції, яка надає значення життєвому досвіду конкретній групі (Phillips & Jørgensen, 2002, p., 73; Рябчук та Хурцидзе, 2023, ст. 10). Ключовими аспектами дискурсу є:

- 1) комунікативний акт, що є випадком висловлювання та використання мови: відео, стаття, виступ
- 2) дискурс-стрій, що є сукупністю тих жанрів (способів висловлювання та дії в конкретному контексті в соціальній практиці) та дискурсів, що артикулюються в момент комунікативного акту (Phillips & Jørgensen, 2002, p., 74, Рябчук та Хурцидзе, 2023, ст. 10)

КДА здійснюється на трьох рівнях: лінгвістичний аналіз, аналіз повсякденних практик і способів конструкції соціального порядку та аналіз соціальної практики (Рябчук та Хурцидзе, 2023, ст. 10).

Тепер окреслимо важливість кейс-стаді як другого методу аналізу. Цей метод допоміжний в аналізі окремих кейсів, припускаючи, що детальне й інтенсивне вивчення конкретного явища допомагає належним чином здобути знання про нього (Gomm et al., 2000). Кейс-стаді використовується для двох цілей: досягти максимально глибокого й комплексного розуміння досліджуваного кейсу та подальша розробка теоретичних тверджень про існуючі закономірності в межах спостережуваних явищах (Fidel, 1984). Вважається за доцільним використовувати цей метод тоді, коли є потреба у виявленні явищ, де присутня різноманітна кількість факторів й взаємозв'язків, їх можна безпосередньо спостерігати або є потреба встановити в яких випадках ці взаємозв'язки виявляються (Fidel, 1984). У роботі використовується теоретико-інтерпретативний напрям застосування кейс-стаді, адже аналіз стосується зміни й інтеграції конкретних наративів та інтерпретації подій/фактів відповідно до теоретичних припущень (Яковлєв, 2011). Цей метод буде застосовуватися до кейсів, розглянутих у другому та третьому розділах роботи, аби виявити ті способи й практики, якими послуговуються інституції в роботі з темою деколонізації.

Глибинні інтерв'ю є тим методом збору даних, яким послуговуються у випадках, коли треба зібрати деталізовані дані від осіб/експертів/акторів, що практикують діяльність досліджуваної теми або володіють важливою про неї інформацією та досвідом у сфері. Такий метод дозволяє проаналізувати суб'єктивні судження респондента, що можуть бути цінними для підтвердження або спростування гіпотез дослідження (Brinkmann, 2014). Перевагою інтерв'ювання є те, що невербальні сигнали респондента (жести, інтонація, міміка), можуть розкрити “невидимі” контексти під час розмови. У моїй роботі я використовую напівструктурований тип глибинного інтерв'ю. Такий вид інтерв'ювання передбачає більше адаптивності у процесі постановки запитань під час розмови з респондентом, не обмежуючись жорстким регламентом складеного попередньо гайду. Також даний тип дозволяє досліднику бути активним учасником у діалозі та направляти розмову, за необхідності, на важливіші аспекти досліджуваної сфери (Brinkmann, 2014).

Респондентами експертних інтерв'ю стали працівники Українського Інституту, Національного Художнього Музею України, дослідницької платформи ПінчукАртЦентру та українські науковці: Тетяна Філевська, Оксана Баршинова, Мілена Хомченко, Віталій Чернецький, Катерина Ботанова (додаток А). Для інтерв'ю з експертами були розроблені окремі гайди, зважаючи на сферу їх діяльності та з дотриманням етичних засад (додаток Б, В, Г, Д, Е). Гайди складаються з наступного: вступна частина для встановлення контакту, знайомства й загальні базові запитання; тематичний блок для обговорення актуальних запитань, пов'язаних з дослідженням теми; блок з більш змістовними запитаннями для глибшого розкриття досліджувального питання; завершення інтерв'ю з уточнювальними питаннями (Lune&Berg, 2017). Відповіді респондентів на питання гайдів мали на меті підсилити дослідження й оприятити ті деколонізаційні процеси й практики, які відбуваються у здійсненні культурної дипломатії інституціями, представниками яких є респонденти. Напівструктуровані інтерв'ю проводилися в онлайн форматі на платформі Zoom. Перед початком розмови респонденти надавали згоду на запис й використання наданої ними інформації в межах дослідницької роботи.

Обрана методологічна база для дослідження дозволяє якомога ширше розкрити ті деколонізаційні аспекти, що притаманні практиці культурної дипломатії обраних інституцій та ініціатив.

РОЗДІЛ II. РОЗВИТОК ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕКОЛОНІЗАЦІЙНОГО ВЕКТОРУ В МЕЖАХ ДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУЦІЙ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНИ

Даний розділ має на меті розкрити ключову діяльність, пов'язану з темою деколонізації, серед трьох державних інституцій, що здійснювали культурну дипломатію України від початку повномасштабного вторгнення: Міністерство закордонних справ України, Український Інститут та Національний художній музей України.

2.1. Інтеграція деколонізаційного наративу в зовнішньополітичну комунікацію МЗС України

Міністерство закордонних справ України (далі — МЗС) — один з найбільш важливих державних органів, що координує всю стратегічну роботу, визначає політики, пріоритети, правові норми та фінансування державних установ, пов'язаних із міжнародною роботою та представленням українських інтересів на світовій арені. Здійснення культурної дипломатії в цьому контексті — один із ключових напрямів, що визначений у Стратегії публічної дипломатії МЗС України на 2021-2025 роки (МЗС, 2021а, ст. 11).

Стратегія чітко окреслює виміри здійснення культурної дипломатії, а саме *«просування», «сприяння», «представлення» та «популяризація»* українських ініціатив та проєктів, що пов'язані з кіно, літературою, музикою, мистецтвом тощо. У 4ому розділі стратегії пропонується позиціонування України як *«хороброї та щирої країни», «країни сильних емоцій», країни «на сторожі миру та спокою Європи»* або ж такої, що *«перевищує очікування від людей та можливостей»* (МЗС, 2021а, ст. 11). Вибір поширення саме таких позитивних образів закладає контекст сприйняття України як залежної від орієнтації на зовнішні уявлення про країну, адже стратегія постулює їх опорними, не передбачаючи підважування цих змістів. Таким чином документ наслідує логіку колоніального відтворення. Культурна

дипломатія позиціонується як спосіб завоювати інтерес на міжнародній арені за допомогою простих, зрозумілих та універсальних категорій, що насправді не враховують складність українського досвіду й потребу в його критичному осмисленні.

Комунікаційна стратегія також ілюструє обмеженість в підходах, адже визначає одними з комунікаційних цілей МЗС *«сприятливе ставлення закордонних цільових аудиторій до державних рішень та дій інституції»*, формулювання України як привабливої країни *«для туризму, навчання, інвестицій»*, та *«протидію шкідливій інтересам України дезінформації»* на міжнародній арені (МЗС, 2021b, ст. 12). Ключові повідомлення МЗС, розміщені у стратегії, не містять інформацію про роль МЗС та українських дипломатів у позиціонування української культури на міжнародній аудиторії. В цьому контексті зазначено лише те, що *«МЗС України підтримує спільноту українців по всьому світу та сприяє її розвитку»* (МЗС, 2021b, ст. 13). Для культурної дипломатії це передбачає роль інструменту, що формує позитивний образ держави, і є доповненням до більш пріоритетних зовнішньополітичних вимірів.

Частина «Публічна дипломатія» Стратегії зовнішньополітичної діяльності МЗС України від 26 серпня 2021 року містить 8 пунктів, що окреслюють напрями та зміст її здійснення. Перший 215 пункт визначає завданням позиціонувати Україну *«форпостом захисту демократичних цінностей на європейському просторі»* (Стратегія зовнішньополітичної діяльності України, 2021, п.215). Слово форпост має конотацію укріпленого кордону або захисту на кордоні, яка має захищати основну територію від потенційної загрози. За такої логіки географія та простір України набувають значення як прикордоння по відношенню до Європи як центру, що поширює цінності. В наступному пункті стратегія має на меті позиціонувати країну вже як суб'єкта, що виробляє власне знання й *«генерує та пропонує рішення глобальних проблем і ділиться досвідом у сферах, що є актуальними для міжнародної спільноти»* (Стратегія зовнішньополітичної діяльності України, 2021, п.216). Пункт 217 визначає комунікацію з громадянським суспільством закордоном як ключовий інструмент поширення правдивої

об'єктивної інформації про українські реалії, діяльність держави в економіці, зовнішній політиці, туризмі й, зокрема, про культурну спадщину (Стратегія зовнішньополітичної діяльності України, 2021, п.217). Таке позиціонування може означати, що на момент розробки стратегії культура сприймалася як одне з доповнень до більш пріоритетних ресурсів та напрямків. Окремо варто зауважити, що в пункті 219 пріоритетним напрямом публічної дипломатії визначається *«забезпечення захисту від загроз в інформаційній сфері»*, а інформаційна сфера трактується як *«одна з ключових арен протистояння»* (Стратегія зовнішньополітичної діяльності України, 2021, п.219). Така категоризація інформаційного простору як арени боротьби, зображує Україну в ролі захисника, який має реагувати на атаки, а не активно стверджувати власну епістемічну позицію.

Розробка всіх з'являючись вищезгаданих стратегій до 2022 року фактично не змогла передбачити повномасштабну російську агресію (хоча дезінформація та гібридні форми війни з боку РФ були зазначені як загрози), а разом з цим зреагувати та пріоритизувати діяльність на посилення українського голосу в контексті переосмислення російсько-українських відносин закордоном, та розгляду деколонізації як одного з ключових процесів у цьому напрямку. Варто зауважити, що наразі йде робота з напрацювання оновлення Стратегії зовнішньополітичної діяльності редакції 2021 року, адже в Міністерстві визнають потребу в її актуалізації та адаптації до російських загроз, які постійно нарастають у все більшій кількості сфер (МЗС, 2025a).

Позиціонування російсько-української війни в колоніальних термінах почали з'являтися в комунікації та діяльності МЗС України у другій половині 2022 року й були радше реакційними. Прикметно, що аудиторією такої комунікації стали саме країни Африки. Один з перших прецедентів — спеціальний онлайн-брифінг в червні 2022 року Африканського регіонального медіа-хабу Державного департаменту США для журналістів з країн Африки за участі Дмитра Кулеби, який на той момент обіймав посаду Міністра закордонних справ України. Його відповіді в межах цієї події вперше артикулюють російсько-українські стосунки як

колоніальні на рівні офіційних заяв, а також розкривають логіку дій Росії, зокрема пов'язаних з дестабілізацією продовольчих ланцюгів, як колоніальних (Kuleba, 2022). Одна з відповідей також апелює до колоніального досвіду країн Африки, де Дмитро Кулеба стверджує, що регіон *«так само добре розуміє як це — бути під атакою сили, яка не може полишити ідею вищості за поневолену націю та свої імперські амбіції»* (Kuleba, 2022). Використання такого формулювання передбачає створення солідарності між Україною та аудиторіями країн Африки, аби подальша артикуляція українського досвіду мала більш легітимну позицію. Вже в жовтні 2022 року така ж дискурсивна стратегія була застосована Міністром закордонних справ під час першого українського дипломатичного турне Африканськими країнами, в межах якого на закритому брифінгу для журналістів 13го жовтня він акцентував увагу, що Україна та країни Африки *«are in the same boat»* («в одному човні») (Al Jazeera, 2022). Наступного дня, 14 жовтня, заява Дмитра Кулеби до дипломатичного корпусу Гватемали також позиціонувала російську агресію як *«колоніальну загарбницьку війну посеред Європи в 21 столітті»* (МЗС, 2022а). Прикметно, що колоніальний дискурс вводиться у заявах міністра не як стратегічна рамка, що переосмислює конфігурацію російсько-українських відносин, а радше як підхід до комунікації з аудиторією, яка зазнавала й продовжує зазнавати істотний вплив російської пропаганди.

В грудні 2022 року з'являється перша офіційна заява від першої заступниці міністра Еміне Джапарової, де фігурує конкретно поняття деколонізації. На Третньому міжнародному форумі культурної дипломатії, що відбувався у Брюсселі, й співорганізатором якого виступає МЗС України, Еміне Джапарова у своєму зверненні наголосила:

«... Те, що ми спостерігаємо сьогодні, – це деколонізація української культури, як всередині країни, так і за кордоном... вона [війна Росії проти України] дала нам унікальну можливість пояснити нашу культуру та історію, зробивши це новим знаком свободи любові для світу» (МЗС, 2022b).

Ця цитата яскраво демонструє декілька речей в дискурсі: рівень розуміння агентності та географію. Чи не вперше підкреслюється суб'єктність України в процесі здійснення деколонізації й наголошується важливість того, що цей процес не тільки відбувається у взаємодії із аудиторією на міжнародній арені, але й має відбуватися всередині держави.

Робота з деколонізаційним наративом активніше розвивається у комунікації МЗС України з 2023 року. Важливо звернути увагу на те, що в промовах Дмитра Кулеби прослідковується наратив, що критичне підважування колоніальності має здійснюватися не тільки як комунікація із зовнішньою аудиторією, але і як процес, що має відбутися всередині держави й кожного її актора:

«Пригадайте, скільки разів офіційні особи і експерти повторювали, що Україна «ніколи не втрачає нагоди втратити нагоду», що ми не вміємо..., що ми об'єкт, а не суб'єкт... Бідкатися на власну неспроможність та недолугість навіть стало модним... Насправді, це було і є мислення колоніальне» (МЗС, 2023а).

В межах підсумкової пресконференції офіційного візиту української делегації в Нідерландах у квітні 2024 року Дмитро Кулеба прокоментував, що *«Росія — єдина імперія у світі, яка уникнула деколонізації після двох світових воєн у 20-му столітті»* наголошуючи, що РФ досі не несла покарання й провини за імперські злочини й досі не може відпустити свої колонії (МЗС, 2024а). Таке формулювання позиціонує деколонізацію не тільки як процес, який стосується країни, що зазнала імперського впливу, але й самої метрополії, яка досі в своїй політичній та ідеологічній структурах зберігає логіку імперського поневолення.

В цей же період Міністр активно продовжував налагодження відносин з країнами Африки. Відтак була ініційована перша комунікаційна стратегія «Україна-держави Африки» на 2024-2026 роки, яка продовжувала позиціонувати наративи *«спільної історії боротьби за свободу й розбудови незалежності»* (МЗС, 2023b, ст. 2). Згодом була також ініційована комунікаційна стратегія Україна — країни Латинської Америки та Карибського басейну. Прикметним у налагодженні контактів з цими регіонами є те, що, окрім застосування деколоніальної оптики до

нашого контексту, такі дії в бік країн Африки та Латинської Америки це також важливий рух на шляху до витіснення панівного колоніального сприйняття про них, що більшою мірою було тяглістю радянських підходів до вивчення регіону (Мельник, 2018). МЗС України в цьому контексті працює з деколоніальністю одночасно в двох вимірах: з точки зору країни, яка також має схожий досвід поневолення, та країни, яка за інерцією була адептом колоніальної рамки по відношенню до Африки, і намагається виробляти нові форми співпраці, що базуватимуться на раніше не здійснюваному досвіді комунікації та взаємодії. Цей підхід цікаво розглянути в діалектиці з одним із висловлень наступника Дмитра Кулеби — Андрія Сибіги, під час зустрічі з послами Литви у липні 2024 року:

«... Ні Україна, ні Литва не мають колоніального контексту в нашій роботі з цими країнами [Африки, Азії, Південної Америки]... Я заохочую вас посилити зусилля та розповідати партнерам за межами Європи історію російського колоніалізму проти наших двох народів» (МЗС, 2024b).

Ця теза відкидає складність українського досвіду у відносинах з країнами обраних регіонів, адже Україна хоч і знаходилася під колоніальними впливами Росії впродовж своєї історії, все ж була частиною Радянського Союзу, що мав власну адженду роботи з регіоном. Ці підходи не були позбавлені колоніальної логіки: експорт радянської моделі індустріалізації, підтримка антиколоніальних рухів як частина боротьби з США під час Холодної Війни, дослідження регіону з панівної оптики тощо (Mark et al., 2020). Ігнорування цієї складності в цитаті подається як перевага серед інших країн, які мають стосунки з регіоном, і це не є позитивним, адже така ж спрощеність проглядається і в осмисленні деколоніальності в українському досвіді. Це ілюструє систематичну нелінійність в комунікаціях МЗС визначеного періоду: оперування ними по-різному в різних контекстах, що не завжди виявляється коректним, невідповідність змісту одних тез до змісту інших є систематичною нелінійністю в комунікаціях МЗС визначеного періоду.

Пізніше того ж року новообраний міністр закордонних справ Андрій Сибіга у своїх промовах продовжує послуговуватися деколонізаційною риторикою. На щорічному форумі культурної дипломатії 9 жовтня 2024 року він озвучив наступне:

«... Важливим елементом у цій роботі є деколонізація та повернення української “прописки” нашим митцям та історичним постатям. Це боротьба за наше коріння, самобутність, ідентичність, самоусвідомлення та майбутнє» (МЗС, 2024с).

В своїй тезі Міністр визначає деколонізацію як коректну атрибуцію імен та походження, що мала б відновити несправедливість. Проте, таке формулювання не враховує складність деколоніального процесу, який передбачає переосмислення не тільки неймінгу, а й тих епістемічних структур, в межах яких українське за замовчуванням визначали як російське. Впродовж 2024-2025 Міністр та його заступники у своїх заявах в Раді Безпеки ООН, ОБСЄ, до послів Буркіна-Фасо, Малі та Нігеру наголошують на колоніальному та екстрактивному характері російських підходів у веденні війни (МЗС, 2024d, 2024e, 2024f).

В грудні 2024 року заступниця міністра Мар'яна Беца у своїй промові під час обговорення Стратегії розвитку культури в Україні на 2025-2030 роки наголошує, що деколонізація стала одним з ключових підходів у публічній дипломатії МЗС (джерело). Це підтверджує закріплення терміну в інституційній та комунікаційній площині Міністерства.

З огляду на вищезазначений фактаж можна зробити висновок, що присутність деколонізаційного вектору в роботі МЗС досі не набула лінійного систематичного характеру. Проте, пошук нових соціальних майданчиків адвокації правди про Україну, акцентування промоції культури як важливої стратегії боротьби з російським впливом, робота з епістемічним зсувом не тільки у відношенні до України, а й до тих регіонів, які також мали схожий досвід імперського гніту свідчить про те, що деколонізація набуває пріоритетності для державного органу. В той же час, таке закріплення відбувається в площині термінології й деколонізація постає радше як мовленнєва дискурсивна практика. Стратегічні документи, які досі у застарілих редакційних версіях, не є актуальними

до виклику критичного переосмислення дискурсу. Станом на зараз деколонізаційний дискурс МЗС не є лінійним та узгодженим, адже поняття деколонізації по різному фігурує в залежності від контексту висловлювання і постає в комунікації селективно: в першу чергу Міністерство застосовує його в тих регіонах, де цей дискурс вже був присутній. Здебільшого до російсько-українського досвіду в текстах використовується термінологія колоніальності, яка не здатна охопити деколонізаційний вимір, й слугує як інструмент комунікації у висвітленні ставлення державного органу до дій Росії.

2.2. Закріплення деколонізації в межах інституцій культурної дипломатії: кейс-стаді Українського Інституту

Український інститут (далі — УІ) серед всіх державних органів країни має найбільш впливову роль у здійсненні Україною культурної дипломатії. Організація була заснована у 2017 році розпорядженням кабінету Міністрів України (Кабінет Міністрів України, 2017), й відтоді займається комплексною репрезентацією держави на міжнародній арені за допомогою культури. Інститут підпорядковується Міністерству закордонних справ: в пункті 222 Стратегії зовнішньополітичної діяльності України діяльність саме УІ має сприяти розвитку культурних зв'язків України (Стратегія зовнішньополітичної діяльності України, 2021, п.22). Статут УІ метою та завданнями організації передбачає підвищення впізнаваності України у світі, популяризацію української мови та культури закордоном, налагодження міжнародних культурних відносин шляхом реалізації проєктів та заходів різного спрямування у галузях освіти, науки, літератури, візуального та аудіального мистецтв, архітектури, кіно тощо (Український Інститут, 2021). УІ у своїх ініціативах зосереджується саме на сучасній українській культурі й сучасному мистецтві.

Деколонізаційний вектор у діяльності УІ був присутній ще до початку повномасштабного вторгнення, проте без акценту на тому, що це «частина

деколоніальних зусиль» (додаток Г). Як зауважує Тетяна Філевська, креативна директорка УІ (додаток А), після 2022 року все склалося в конкретну деколоніальну методологічну рамку, адже без неї комунікувати з іноземною аудиторією було важко. Тобто, практика деколонізації до 2022 року передувала самому дискурсу й розумінню його застосовності, але після початку повномасштабного вторгнення конкретно цей дискурс був обраний як інструмент адвокації критичних для суб'єктності країни питань. Прикметно, що пані Тетяна одна з тих респондентів, хто визначає деколонізацію класично до теорії, й визнає, що цей термін для нас є запозиченим, а його зміст — не відповідний повністю до російсько-українських реалій:

«...Це термін, який зародився в Латинській Америці в 60-і роки, 70-і роки...І насправді це термін, в розвитку якого Україна ніяк не була присутня.... Деколонізація – це не тільки теорія, це рух, це активізм, перш за все, який охоплює всі сфери життя. Тому ми можемо говорити, що частиною деколоніального руху є як фемінізм, і екологічні рухи, і будь-які інші рухи за емансипацію» (додаток Г).

Конфігурація російсько-українських відносин на думку респондентки вкладається у поняття «гібридної деколонізації» (додаток Г). Роботу з обмеженнями класичної мейнстрімної деколоніальної теорії можна вважати складовою більш якісного підходу УІ до роботи з темою. Інститут дав поштовх активному процесу пошуку власних термінів та способів їх артикуляції, які б найбільш точно відповідали російсько-українському досвіду. На момент повномасштабного вторгнення деколонізаційний дискурс в Україні не був предметно сформований ні на офіційному, ні на академічному рівнях, що потребувало напрацювання концепцій в режимі реального часу (додаток Г).

Першим проєктом, де була спроба застосувати усвідомлений підхід, стала публічна програма для українського павільйону на Венеційській бієнале — міжнародній виставці сучасного мистецтва, що є однією з найстаріших у світі, проводиться кожні 2 роки та є майданчиком для сотні інституцій, художників та діячів культури з понад 90 країн. Україна бере участь у бієнале у Венеції з 2001

року. Публічна програма «Деколонізація мистецтва. За межами очевидного» готувалася 6 місяців і в результаті складалася з 4 модулів, які відбувалися впродовж осені 2022 року. Кожен з модулів складається з дискусій, лекцій, кінопоказів тощо. Тетяна Філевська наголошує, що при підготовці було важливо залучати експертів з різних регіонів, аби ця розмова була комплексною та багатосторонньою: в межах програми були залучені експерти з України, Польщі, Грузії, Італії, Швейцарії, США, Швеції та інших країн (Український Інститут, 2022). У 2024 році вийшла однойменна до програми книга, яка містить текстові версії ключових лекційних подій програми. Збірка є двомовною і складається з 12 есеїв, що охоплюють деколонізаційний дискурс на момент 2022 та 2024 року в українському середовищі (Український Інститут, 2025а).

Серед усіх есеїв цієї збірки варто виділити текст Катерини Ботанової, яка розмірковує про подвійну деколоніальність України в контексті стосунків з Європою. Авторка стверджує, що Західна Європа активно постулювала символічне й політичне поняття «Східної Європи», до якої Україна географічно також належить, як «близьке Інше» до Західної Європи (Ботанова, 2025а, ст.184). Це іншування не припинилося і після падіння «залізної стіни» й розпаду Радянського Союзу, адже, хоч і відбулися політичні трансформації, вони не несли за собою епістемічних та символічних зрушень (Ботанова, 2025а, ст. 185). Україна, яка до того ж була занадто довго в тіні російської епістемі, в цьому контексті поставала як «далекосхідна Європа» (Ботанова 2025а, Szporluk 1991). Не останню роль в орієнталізації Східної Європи зіграли побоювання яскравих націоналістичних проявів та активне ствердження ідентичності в регіоні (Ботанова, 2025а, ст. 186). Тобто, одна з ідей книги полягає в тому, що нездатність Західної Європи визнати власні політичні помилки — ще один напрям роботи, де потрібно залучати деколонізацію. Це відкриває новий вимір деколонізаційної роботи України, а саме подвійність деколоніальності.

Тетяна Філевська під час інтерв'ю згадує, що наклад «майже миттєво» розійшовся, а інтерес до теми значно виріс:

«...Професори з інституту Курто [The Courtland Institute of Art — англійський інститут історії мистецтв] пишуть подяку, і що це взагалі дуже важлива публікація, і вони пишуть на це самостійно, з власної ініціативи, огляд в журнали професійні. А це супер рівень коли ми впливаємо на найвищому рівні через топові інституції. Через людей, які виробляють це знання» (додаток Г).

Ще одним вагомим деколонізаційним проектом УІ є посібник «Підтримка деколонізації в музеях: Україна у фокусі», що був оприлюднений влітку 2025 року. Це видання надає необхідну історичну довідку, теоретичну базу та практичні поради для музеїв, які працюють з українськими творами у своїх колекціях (Український інститут, 2025b). Гід містить інформацію про те, як протистояти російській колоніальній оптиці та стереотипам, що досі розповсюджуються на українські твори закордоном. Такому поширенню на думку респондентки великою мірою сприяють структури влади імперського насилля, які функціонують в системі західних культурних та академічних інституцій (додаток Г). Гід створений у партнерстві з ICOM (з International council of museums — Міжнародною радою музеїв) та Museums Association (Асоціація Музеїв) — двома всесвітніми організаціями, які опікуються етичними стандартами, захистом спадщини, адвокацією, політиками та правами у музейній сфері. Таке партнерство означає, що кожен музей, який є частиною цих асоціацій, отримав гід і має змогу з ним ознайомитися та долучитися до супутніх подій, пов'язаних з навчанням музейних працівників. Якісної експертизи по українському контексту бракує, що впливає на відсутність змін в міжнародних інституціях Проте, УІ в 2026 році ініціює воркшопи та тренінги для музеїв, аби допомогти колегам закордоном імплементувати рекомендації з гиду на практиці (додаток Г). Це розширює діяльність Інституту в напрямку не тільки поширення знання, а й допомоги у здійсненні демонтажу тих інституційних механізмів та тяглостей, які створюють виклики і теж потребують деколонізації.

Музейний гід складається з двох частин: практичні рекомендації та збірка бти есеїв. Частина перша містить чіткі рекомендації та кроки у роботі з українськими

роботами в колекції на предмет їх деколонізації, наводить приклад позитивних практичних кейсів вже наявних змін в інших інституціях, детальні пояснення особливостей українського алфавіту для виявлення українських робіт, рекомендує якісні джерела для детальнішого дослідження, та надає поради з публічних та внутрішніх комунікацій тощо (Ukrainian Institute, 2025a). Друга частина — короткі есеї, що присвячені поясненню ключових тем у історії, культурі й зокрема мистецтві, де існує тінь російської оптики або неточності в інтерпретації та розмежуванні між російським імперським та українським (Ukrainian Institute, 2025b). За декілька місяців існування гіду УІ змогли відслідкувати зміни в музейних підходах закордоном до роботи з українським контекстом й сприйняттям України та її культурного й мистецького спадку:

«Із деколонізаційним гідом ми вже бачимо теж інтерес музеїв. Ми бачимо, як вони вже опрацьовують як їм це імплементувати. І це дуже хороший знак, тому що зміни, які стали зміни, вони не відбуваються миттєво. Вони потребують часу, але вони і залишаються надовго. Вони якби імплементують і вони змінюють саму структуру, де Україна є в цих інституціях» (додаток Г).

Окрім виклику часу, також перешкодою можна вважати вкорінену в західну інституційність перевагу й популярність тих студій, які впродовж десятиліть послуговувалися російськими наративами. Зібрані навколо цих студій академіки, які створювало відповідні центри й кафедри при західних університетах, роками працювали з темою Росії, історії Радянського Союзу та Російської імперії переважно спираючись виключно на оптику російських дослідників та уникали точки зору тих націй, яких Росія активно намагалася асимілювати (додаток Г, додаток Е). Незважаючи на складність роботи в цьому напрямку, УІ ініціює низку ініціатив, які намагаються заповнити такі академічні прогалини. Одна з таких — програма підтримки українських студій імені Івана Лисяка-Рудницького, яка проводиться Українським Інститутом з 2020 року. Вона спрямована на вироблення знань про Україну й Крим дослідниками, науковими та аналітичними центрами закордоном та забезпечення сталої присутності українських та кримськотарських

студій в міжнародному академічному полі (Український Інститут, 2026a). Програма стимулює переклади, створення освітніх програм, проведення досліджень за щорічно обраними ключовими темами. Магістральною темою програми 2026 року є деколоніальні та постімперські українські студії, які критично підважують існуючі практики виробництва знання про Україну закордоном (Український Інститут, 2026a).

Окрім цієї програми існує ще одна важлива практика, ініційована УІ спільно з МЗС — місяць культурної дипломатії України. Це щорічна конкурсна ініціатива, яка проводиться ГО «Вікімедіа Україна». Вона має на меті збільшити кількість правдивих статей та надійних джерел про українську історію, культуру та українських постатей якомога більшою кількістю мов у всьому світі. Кампанія проходить під гаслом «Ukraine Everywhere» й агітує сотні охочих дописувачів, дослідників, наукові й культурні центри створювати нові або перекладати вже існуючі матеріали, що сприятимуть поширенню об'єктивної інформації про Україну (Український Інститут, 2026b). Зокрема, темою ініціативи в 2024 році стала деколонізація української культури: в цей місяць організатори заохочували створювати матеріали, що будуть оприявнювати українську ідентичність постатей, спадщини та доробків у різних сферах, які були відомі закордонній спільноті як російські (Український Інститут, 2024). З 2022 по 2026 роки в межах ініціативи було створено понад 6000 матеріалів, деякі з них — рідкісними міноритарними, локальними або корінними мовами: науатль (Мексика), ташельхіт (Марокко), центральна бікольська (Філіппіни), берберська (Північна Африка), бретонська (Франція) та інші (Український Інститут, 2024). Прикметно, що деякими з цих мов послуговуються в країнах, які також мають історію імперського поневолення, що робить цю ініціативу частиною ширшого деколоніального руху.

Якісні та довгострокові інституційні зміни, з якими працює УІ за допомогою деколонізаційної рамки, потребують десятиліття: у роботі з архівами, колекціями, посталями, наративами, експонуваннями, у поширенні нового способу виробництва знання про Україну загалом. Ці дискурсивні практики, в межах яких стверджується важливість української епістемі, забезпечують країні постійне

збільшення експертних середовищ та знань, що допомагають вписати державу у міжнародний культурний та політичний ландшафт як повноправного суб'єкта з власним голосом.

2.3 Деколонізація через виставкові проєкти: кейс-стаді «В епіцентрі бурі» Національного художнього музею України

«В епіцентрі бурі. Модернізм в Україні 1900–1930-х» — одна з найбільш відомих українських виставок закордоном від початку повномасштабного вторгнення. Організаторами виставки виступив Національний Художній музей України (далі — НХМУ) — державна музейна інституція, що пропонує найбільшу репрезентацію українського мистецтва у світі й налічує в колекції близько 40 тисяч робіт (НХМУ, 2026). «В епіцентрі бурі» містить роботи понад 27 митців з колекції НХМУ, роботи з приватних колекцій та твори колекції Музею театру, музики та кіно України (НХМУ, 2025). Кураторами виставки стали Костянтин Акінша, Олена Кашуба-Вольвач та Катерина Денисова. Що найбільш цікаво — виставка щоразу змінюється або доповнюється роботами колекцій тих інституцій, де відбувається експозиція закордоном, що дозволяє вступати в діалог з українськими роботами в закордонних колекціях та будувати зв'язки з роботами закордонних митців обраного періоду.

За останні 2 роки виставка була представлена в музеях таких міст, як Мадрид, Брюссель, Відень, Лондон, Кельн та Лодзь. Наразі це єдина українська експозиція, яка пропонує найбільш повне дослідження та репрезентацію течії модернізму на території України у перші 3 десятиліття 21 століття. «В епіцентрі бурі» розглядає художників та роботи в розрізі 20х періодів. Роботи, створені до початку 1920их, демонструють експерименти авторів у течії, імплементацію власних мистецьких концепцій та українських митців у загальний контекст розвитку європейського авангарду (НХМУ, 2025). Період після початку 1920их — роботи, що були створені в часи сталінських репресій, ідеологічного тиску та насадження течії соцреалізму (НХМУ, 2025).

Як пише Костянтин Дорошенко, ця виставка є «етапною подією в процесі деколонізації української культури» (Дорошенко, 2023). Практика російського колоніалізму жорстко торкалася українських мистецьких рухів. Багато художників, які є частиною цієї виставки, Росія систематично позиціонувала «російськими авангардистами», паралельно репресуючи інших представників того ж покоління. Серед імен, зокрема, але не виключно, Олександра Екстер, Олександр Богомазов, Казимир Малевич, Давид Бурлюк, Василь Єрмілов та інші. Олег Ільницький наголошує, що явище «російський авангард» варто розглядати в часи імперії та Радянського Союзу як столичне та транснаціональне, адже воно розвивалося й поширювалося за рахунок різних національностей, які взаємодіяли в центрах імперії (Іlnytzkyj, 2025).

Оксана Баршинова, заступниця генерального директора НХМУ з виставкової роботи, дослідниця мистецтва та кураторка (додаток А), резюмує, що для музею деколонізаційна рамка роботи полягає в кількох аспектах. Перший з них — повернення в широкий публічний простір невидимих раніше мистецьких течій, художників-представників етнічних груп, «забороненого мистецтва», що дає змогу говорити про українське мистецтво та його історію більш складно та комплексно. Другий аспект — декомунізація, яка полягає в переосмисленні ролі музею та відкидання «радянської інерції», що досі відчутна в інституційних підходах, методах, назвах та наративах. Третій — пошук коректних інтерпретацій про місця українських художників та тих, хто працював на території України, формуючи ґрунтовні, правдиві та комплексні знання про них:

«Малевич [Казимир Малевич] це важлива фігура, і про нього треба пам'ятати в українському контексті, але ще треба думати над тим, яку роль і місце він відіграє саме в українському мистецтві... Мені здається, що деколонізація – це про складність, не про перевішування якихось ярликів і спрощення» (додаток Б).

Деколонізаційна рамка музею мислиться крізь ці 3 аспекти як робота з видимістю маргіналізованих груп, інституційна самокритика з фокусом на декомунізацію як

частину деколоніального процесу, та переосмислення вже існуючих інтерпретацій та позицій щодо українського мистецтва.

НХМУ працює з деколонізаційною практикою з 2010го року. Оксана Баршинова визначає виставку «Велика несподіванка» мистецької групи Р.Е.П. як поштовх до подальшої інтенсифікації інституційної критики. Експозиція підважувала роль музею у формуванні наративів, роботі з колекціями та фондами, критично осмислювала радянську тяглість у підходах до роботи з мистецтвом, ставила запитання про причини приховування «ідеологічно забарвлених» робіт від аудиторії та відсутності продукування дискусій для осмислення періодів історії, які ці картини транслиють (додаток Б). Така діяльність в бік декомунізації, як її визначає пані Оксана, була важливою для переосмислення наративів, які на той час музей (не)пропонував у своїх експозиціях.

Про проєкт «В епіцентрі бурі» в музеї почали говорити ще до початку повномасштабного вторгнення, адже було прагнення показати український модернізм, про який знали мало, закордоном. Поштовхом до реалізації виставки стало повномасштабне вторгнення, після початку якого Костянтин Акінша мав зустріч з Франческою Тіссен-Борнемісею, відомою у мистецькому світі швейцарською меценаткою та артколекціонеркою. У своєму інтерв'ю Франческа згадує, що ідея реалізації виставки постала дуже швидко, й реакція Мадридського Національного музею Тіссена-Борнемісси була миттєвою (Іссерліс, 2026).

Цей проєкт одразу готувався для того, аби бути представленим саме європейській аудиторії. Його цілі відповідали тому, аби сформувати нове знання глядача закордоном про особливості конкретно української модерністської течії, розвіюючи тінь насадженої російської перспективи про цей період. Оксана Баршинова наголошує, що метою «В епіцентрі бурі» було ствердження самобутності українського модернізму, його провідних постатей, демонстрація характерних йому стилістичних тенденцій та особливостей локацій його формування:

«...Хотіли показати саме цей поліцентризм української ситуації, де у нас немає якогось визначеного центру... Україна дала світу досвід,

досвід появи нових тенденцій в найнесподіваніших місцях... Серед особливостей українського модернізму також був зроблений наголос на театральних експериментах й постаті Леся Курбаса» (додаток Б).

Деколонізація в кураторській роботі виставки виходить за межі наративу повернення правдивої ідентифікації українських митців. По-перше, виставка пропонує відмінний погляд від класичної в модерністській теорії дихотомії центр-периферія, й демонструє множинність локацій розвитку модерністського стилю в межах держави, що було притаманним українському кейсу. По-друге, кожна з експозицій в новій країні залучала локальну музейну колекцію та стимулювала перегляд контекстів, в яких мислилися та зберігалися наявні українські роботи (в тому числі ті, які заборонялися до експонування за часів Радянського Союзу):

«Але дуже важливо було те, що оця робота з локальною колекцією, музею [кожного, де відбувалася виставка], на предмет її деколонізації, по суті. Це було можливо в музеї Тіссен-Борнеміса, де була [Олександра] Екстер і Володимир Бурлюк, що взагалі рідкісно, бо у нас немає Володимира Бурлюка — брата Давида, який був скандальним художником. І в Кельні це також було можливо, де є своя хороша колекція модернізму, в тому числі якраз з територій Радянського Союзу...» (додаток Б).

Така точкова інституційна робота більш ефективно дозволяє змінювати способи артикуляції українського мистецтва закордоном. По-третє, для акомпанування виставки майже одразу була випущена однойменна англomовна книга-каталог, яка містить есеї кураторів «В епіцентрі бурі» та колег-дослідників, що комплексно розповідають історію українського авангарду. Книга зібрала візуалізацію більше 100 робіт того періоду, приділяє в розділах увагу ключовим центрам модернізму в Україні, описує притаманні культурні й художні процеси в кожному з них, біографії та діяльність ключових персоналій, а також детально прояснює явище театрального мистецтва в розрізі українського модернізму (Akinsha et al., 2022).. Оксана Баршинова визначає важливість цього видання в тому, що до його змісту була максимально залучена саме українська експертиза (додаток Б). На противагу

обмежений темпоральності експозиції, з книгою може ознайомитися будь-який охочий, що дає змогу закріпити дискусію про український модернізм на триваліший період.

Попит на виставку дав поштовх до низки важливих трансформацій у підходах музейних працівників у Європі в контексті роботи з українськими творами у колекціях їх мистецьких інституцій. Як вже згадувалося, найбільш проблемними питаннями поставали назви та коректні транслітерації міст та імен, що витікає також з географічного позиціонування походження роботи. Зокрема, з досвіду Оксани Баршинової, колеги з музею сучасного мистецтва Тейт у Лондоні плутали не тільки походження українських художників, а й подекуди зображували російських митців (конкретно Наталію Гончарову, російську художницю) як уродженців України (додаток Б). Схожа проблематика також була присутня в роботі з колекцією та працівниками Національного центру мистецтв й культури імені Жоржа Помпиду в Парижі, де зберігається друга за величиною колекція сучасного мистецтва у світі. Наявні в центрі архіви Харківської школи фотографії були оформлені відповідно до російської транслітерації:

«...Вони [працівники центру Помпиду] кажуть: «Ну, Харків вже став Харків тільки з 91-го року». Кажу, —... він був українським містом, вибачте, він був столицею Української республіки, який Харков?» (додаток Б).

Значна кількість українських робіт сприймалася як частина російського мистецького доробку, і робота команди «В епіцентрі бурі» з локальними колекціями дала поштовх до змін у хибному позиціонуванні. Постійна адвокаційна та роз'яснювальна робота українських музейників в межах роботи над виставкою закордоном вплинула також і на те, що колеги закордоном почали присвячувати дослідження українським мистецьким явищам, зокрема бойчукізму та жінкам-художницям цього напрямку. Окрім колекцій європейських країн була також пророблена робота з творами, які були в музеях в США, зокрема в Музеї сучасного мистецтва в Нью-Йорку (додаток Б).

Наразі виставка перебуває в Україні й експонується у Львові до 10 травня 2026 року (Національний музей у Львові, 2026). Музей коментує, що таке рішення неочікуване, а в Київ виставка точно не повертатиметься. Повернення робіт в Україну пов'язане з вимогою Міністерства культури та стратегічних комунікацій. Рішення ілюструє складність та обмеженість розкриття міжнародного потенціалу проєкту через бюрократичні механізми державних інституцій. Проте, команда музею наразі працює над тим, аби в найближчому майбутньому «В епіцентрі бурі» була експонована в новому для співпраці регіоні, зокрема в Японії, з якою були пов'язані деякі українські художники:

«У нас є плани на Японію, де [Давид] Бурлюк і [Віктор] Пальмов, наприклад, перевернули світ, так би мовити, зробили модернізм трендовим, до них цього не було. І тому, так, там дуже зацікавлені в цьому, і, звісно, Австралія, Японія і, можливо, якийсь інший [регіон]»
(додаток Б).

Розширення географії експозиції демонструє, що проєкт має на меті працювати також з Азійсько-Тихоокеанськими країнами, де українські митці мали вплив на локальний розвиток течії. Це прямо впливає на побудову міжкультурних зв'язків та зміцнення української епістемічної суб'єктності в регіоні.

РОЗДІЛ III. ПРАКТИКИ ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ В КУЛЬТУРНІЙ ДИПЛОМАТІЇ НЕДЕРЖАВНИХ ІНІЦІАТИВ

Даний розділ має на меті розглянути діяльність наступних організацій: Наукове товариство ім. Шевченка в Америці (далі – НТШ-А) та Асоціація слов'янських, східноєвропейських та євразійських досліджень (далі – ASEES) крізь призму досвіду Віталія Чернецького; Мережа деколоніальних досліджень України (далі – UDSN); Український деколоніальний глосарій.

3.1 Деколонізація українських студій в міжнародному академічному середовищі: інституційна робота й мережеві ініціативи

Після початку повномасштабного вторгнення робота українських дослідників закордоном постала перед новим виміром — доведення об'єктивного та неупередженого знання про Україну. Це відбувається в межах міжнародних центрів, академічних програм в різних країнах та за рахунок автономної агентної роботи українських науковців.

Віталій Чернецький — славіст, професор слов'янських мов і літератур Канзаського університету (США), чинний президент НТШ-А (додаток А). З початком повномасштабного вторгнення науковець вводить у широкий обіг поняття «епістемічної несправедливості» до українських студій й ширше до славістики загалом, яке він запозичив з філософської феміністичної теорії. Епістемічна несправедливість як поняття пропонує опис механізмів, за допомогою яких конкретна група дискримінується як носій та виробник знання (Fricker, 2007). Для респондента ця концепція стала рамковою в здійсненні деколонізації за останні 4 роки. Важливим для респондента також є розрізнення між постколоніальним та деколоніальним в досвіді України. Віталій Чернецький наголошує, що деколоніальні підходи з'являються після Революції гідності й інтенсифікуються після повномасштабного вторгнення (додаток Е). Для респондента формування деколонізаційної рамки постає через осмислення двох аспектів: перший з них —

включення досвіду України в ширшу критичну теорію та другий — осмислення деколонізації як послідовного етапу в українській інтелектуальній думці, який мав свої передумови виникнення та йде після постколоніальності, з якою деколоніальність не є взаємозамінною (додаток Е).

ASEEES — асоціація, що базується в Америці й була заснована після Другої світової війни у 1948 році. Організація залучає міждисциплінарних науковців з усього світу з метою поглиблення знання про Східну Європу, Центральну Азію, Кавказ та Росію (ASEEES, 2022). Ключова діяльність асоціації — видання наукового журналу «Slavic Review», проведення щорічної конференції, та присудження премій за наукові книги, дисертації та інші види наукових робіт. У 2024 році Віталій Чернецький став першим українцем, який очолив головування асоціацією, що стало прецедентом в історії організації. Президентство в ASEEES має 3 етапи: president-elect (новообраний), president (чинний) та immediate past president (попередній), кожен з яких передбачає окремий набір обов'язків та робочих процесів:

«Одна з ролей президента – це також допомогти знайти людей, що йдуть до комісії комітетів, що формують наступну політику. Отже, я чи мої колеги на логічній посаді, ми маємо бачення, хто з членів асоціації ... хто з них може допомогти вплинути позитивним чином на розвиток дисципліни нашої чи групи дисциплін» (додаток Е).

Такий вимір президенської тягlosti, що дозволяє довгостроково впливати на кадрові рішення, структурно унормував вплив українських академіків на діяльність організації, адже президенткою ASEEES в 2026ому році теж стала українська політологиня й професорка університету Тафтса Оксана Шевель (ASEEES, 2025).

В рік президенства Віталія Чернецького ключовою темою конвенції стала «liberation» (визволення). Такий вибір був органічним продовженням теми «decolonization» (деколонізація) 2023-го року й був обґрунтований через концепцію деколонізації свідомості Нгугі ва Тхїонго, яка пропонує віднайти власну визвольну позиційність у відносинах з іншими та самим собою (Ngũgĩ, 1986). Зміст обґрунтування теми також містить згадки про концепцію епістемічної

несправедливості й російського епістемічного насилля, та прямо вказує на важливість критичного перегляду славістичних студій на предмет загальноприйнятих припущень, які привели до маргіналізації об'єктивного висвітлення (ASEEES, 2024). З огляду на це, тема свідомо була обрана для продовження деколонізаційної рамки роботи асоціації, й український досвід постає як частина широкої тематичної роботи з деколоніальністю разом з досвідами тих країн, які вже прийнято досліджувати крізь деколоніальну оптику.

Водночас, робота з ASEEES має свої обмеження. Незважаючи на зусилля, які інтенсифікувалися після 2022 року, трансформування академічного поля відбувається повільно. З 2022 року в межах видання *Slavic Review* про Росію та Радянський Союз тематика досліджень постає через оптику імперських структур в різних дослідників (Andriewsky, 2023; Dzenovska, 2024; Hofmeister, 2025). Хоч це і позитивна динаміка зрушень в академічному полі, Віталій Чернецький наголошує, що репрезентація досліджень про Україну залишається у меншому відсотковому співвідношенні, а ґрунтова зміна підходу до осмислення російсько-українських відносин ще не настала:

«Дуже підтримують всі ініціативи, пов'язані з Україною. Більше були сподівання того, щоб зміна парадигм сталася більш консеквентною, щоб були серйозні наслідки, але це так, як повертати дуже великий корабель в океані, воно робиться повільно» (додаток Е).

Наукове товариство ім. Шевченка — діаспорна інституція, заснована наприкінці 1940-их років. Орієнтовно до початку Революції гідності товариство не провадило активної наукової діяльності, проте після 2014 року організація наново перевизначила свої цілі та мету функціонування (додаток). НТШ-А ініціює конференції, панельні дискусії, працює з архівом, випускає наукове видання (Наукове товариство ім. Шевченка, 2026). Наразі НТШ-А має дві основні функції: бути експертним полем в питаннях української науки та координувати інноваційні наукові речі, що пов'язані з українознавством. НТШ-А постає майданчиком для об'єднання міждисциплінарних спеціалістів, які в своїх містах можуть не мати можливостей для більш активної діяльності:

«Тобто, нове знання і нова зацікавленість українською тематикою ... воно виникає в найнеочікуваніших місцях. Від Південної Кароліни до Північної Дакоти. Часто все залежить від окремої особистості, окремої людини і далі одне з наших завдань допомогти цій людині, щоб їй не було самотно, щоб ми могли допомогти ресурсами, networking [мережею контактів], організацією, підтримкою» (додаток Е).

Такий децентралізований підхід можна вважати деколоніальним, адже це передбачає позбавлене ієрархії виробництво знання. Окрім цього, товариство функціонує в логіці деколоніального підходу через те, що вводить українознавство як окрему рамку для дослідження й підкреслює продукування не тільки знання про Україну, а й збільшення попиту на роботи українських дослідників у різних галузях.

Схожий вимір роботи, але більше в теоретичному аспекті, має мережа деколоніальних досліджень (далі — UDSN) — міжнародна спільнота академіків, дослідників та діячів культури, які присвячують свою роботу міждисциплінарному критичному дослідженню колоніального досвіду України, що виходить за усталені методологічні рамки постколоніальних та деколоніальних теорій (UDSN, 2026). Ця мережа також є афілійованою групою до згаданої в підрозділі раніше асоціації ASEEEES.

Засновницею UDSN є Світлана Бедарева — дослідниця мистецтва й теоретикія, концепцію якої було згадано в теоретичному розділі. Тематична траєкторія роботи мережі є різноплановою: учасники стимулюють обговорення історії, культури, мистецтва як простору деколоніального опору, а також розгляду російсько-українського досвіду зокрема крізь призму екологічних та квір студій. UDSN послуговуються різними форматами залучення аудиторії, зокрема афіліація з інституційністю ASEEEES дозволяє ініціювати велику частину дослідницьких панелей в межах щорічних конференцій. В 2025 році мережа відповідала за окремий блок наукових сесій, які були пов'язані з різними досвідами колоніальності на міжнародній арені й більш детально розглядали досвід України в цьому контексті (UDSN, 2025a). Окрім цього, UDSN проводить лекції з

провідними теоретиками, й позиціонує український контекст на рівні з досвідом тих країн, колоніальний історичний гніт яких слугував опорним для розробки мейнстрімної деколоніальної теорії. Зокрема, індійська теоретикня й професорка Колумбійського університету Гаятрі Чакраворті-Співак брала участь в організованій мережею лекції про постколоніальність в Україні (UDSN, 2025b). Це є прецедентом інклюзії та будування взаємодії на рівних в самій архітектурі деколоніального знання в міжнародному дослідницькому дискурсі.

Подібний теоретичний аспект діяльності виявляється в Українському деколоніальному глосарії (далі — УДГ) — українсько-нідерландській ініціативі, яка була започаткована у 2024 році. Четверо українських дослідниць Юлія Еліас, Анастасія Омелянюк, Іва Найдено та Надія Коваль об'єдналися й представили 20 термінів та концепцій з постколоніальної та деколоніальної теорій, що описані через приклади з українського контексту (Ukrainian Decolonial Glossary, 2024a). Серед авторів глосарію — українські дослідники, культурологи, художники та історики. УДГ сконкретизував термінологічні дискурси, й надав теоретичну мову для роботи з українським минулим та сьогоденням в культурі, суміжних сферах, а також для включення українського контексту в глобальну інтелектуальну боротьбу з колоніальністю (Ukrainian Decolonial Glossary, 2024b). Авторки проєкту визначають, що він розрахований на дві аудиторії: закордонну та українську. Для першої словник слугує одним з інструментів підважування ієрархії знань в закордонних інституціях та продукування діалогу щодо української суб'єктності в цій ієрархії, а для другої — опорою для роботи з темами колоніальності/імперіалізму в українському минулому й сьогоденні (Ukrainian Decolonial Glossary, 2024b).

Глосарій містить як найбільш базові концепції, так і більш вузькі, основу для яких становлять різні критичних філософські теорії. Це є його перевагою, адже будь-хто охочий з різним рівнем обізнаності в темі може як почати ознайомлення з деколоніальними концепціями, так і адаптувати в свою роботу нові терміни. Такий міждисциплінарний підхід дозволяє підійти до осмислення не тільки дихотомії колонія-метрополія, але й зрозуміти як застосовувати гендерні, екологічні та

культурологічні студії або студії пам'яті для більш ґрунтовної роботи з деколонізацією в українському досвіді. Відповідними термінами в УДГ є «постколоніальна екокрітика», «гендерна субалтерність», «антропоцентризм», «мнемотичні війни» (Ukrainian Decolonial Glossary, 2024c).

Вперше проєкт був презентований в Утрехті, Нідерланди, у квітні 2024 року. Того ж року презентації відбулися у Берліні в коледжі Бард, а у 2026 році — у віденському Центрально-Європейському університеті (Central European University, 2026; Vitsche e.V., 2024). Окрім цього, авторки проєкту роблять воркшопи для закордонної аудиторії. Один з найбільш яскравих прикладів — воркшоп в Німеччині на тему мультимодального перекладу, який для авторок є також одним з магістральних в роботі з деколоніальністю, яка постійно потребує трактування та пояснення (Omeliianiuk & Elyas, 2025, p.91). Під час воркшопу учасники за допомогою маскування та рольових ігор мали продукувати дискусію на тему приналежності. Авторки глосарію підсумовують, що за результатами цього воркшопу вони зайшли у глухий кут, адже такі дискусії в межах малої бульбашки зацікавлених не працюють поза межами цієї групи й не можуть активно опонувати імперським структурам за межами їх спільної діяльності, що робить деколоніальну роботу неможливою в наявних умовах та виявляє її внутрішні обмеження.

Ще однією прикметною особливістю міжнародного контексту глосарію є те, що деякі міжнародні інтелектуали коментували свої побоювання стосовно акценту на національному аспекті в назві глосарію (Tofan, 2024). Це виявляє обмеження, з якими варто працювати в комунікації з міжнародною аудиторією, адже незважаючи на європейське побоювання підйому правих рухів в регіоні, конкретно український кейс не може уникнути наголошення на ідентичності, загроза стирання якої залишається актуальною.

3.2. Переосмислення українського мистецтва на міжнародній арені: кейс-стаді дослідницької платформи ПінчукАртЦентру

Окрім виставкових проєктів, ПінчукАртЦентр (далі — ПАЦ) має дослідницьку платформу, яка займається дослідженням історії українського мистецтва та актуальних процесів, які на нього впливають. Платформа була ініційована у 2016 році й на той час мала за головну мету створювати архів українського мистецтва, формувати профайли про українських художників та критично осмислювати процеси в українському мистецтві з початку незалежності України. Після початку повномасштабного вторгнення дослідницька платформа ПАЦ обрала для дослідження новий вектор — деколональність, й роботу з цією темою на міжнародну аудиторію (додаток В, додаток Д). Найбільш важливий проєкт платформи в цьому контексті станом на зараз є антологія «Повернення історії. Деколоніальність та мистецтво в Україні після 1991 року», яка вийшла у 2025 році. Це збірка текстів, які аналізують та деконструють мейнстрімні наративи про мистецтво в Україні, які містять в собі тінь російського впливу, знаходять правильні слова та конотації для терміну «деколонізація», а також аналізують кураторські та художні практики в Україні, які переосмислюють теми історії, ідентичності та суб'єктності (Підбуртна, 2025).

Кураторка, дослідниця й редакторка-упорядниця книги Катерина Ботанова (додаток В) стверджує, що ідея книги виникла навколо окремих досліджень платформи, ініційованих після 2022 року й побудованих навколо теми деколоніальності в контексті російського впливу на виставки закордоном та представлення українських робіт в європейських музейних колекціях. Для дослідниці деколоніальність суголосна з тим як суспільство себе розуміє та через яку оптику воно себе описує. При цьому, експертка наголошує, що повномасштабне вторгнення оприявило двогострість епістемічної боротьби України не тільки з російською, але й з широкою західною системою виробництва й поширення знання:

«Колоніальність не прив'язана виключно до імперії, тому що західна позиція, західна система виробництва знання, як та система, яка претендує на монополію, на об'єктивність, на адекватний повноцінний

опис світу загалом, вона теж є репресивною. І вона була репресивною щодо України» (додаток В).

В свою чергу Мілена Хомченко, арт-критикиня, кураторка та учасниця дослідницької платформи ПАЦ зазначає, що деколоніальність постає як опція поруч з опцією модерності. У класичній деколоніальній теорії ці дві опції є непомісними, адже деколонізація є синонімічною до практики демодернізації, яка передбачає позбавлення модерних впливів, за допомогою яких колоніалізм був насаджений:

«Україна знаходиться на Європейському континенті, і в нас завжди були діалоги з цими модерними впливами, і часто це не обов'язково було через пригнічення... Росія займалася екстрактивізмом знання і до себе закликала наших релігійних діячів, культурних, політичних. І виходить, що ми теж тоді брали участь у формуванні імперського проєкту... А для нас якраз деколоніальність, це і є відлучення від імперських практик і, в принципі, утвердження власної суб'єктності, власної агентності» (додаток Д).

Для дослідниці така робота передбачає дуже уважне зважування контекстів й критичне осмислення відповідності мейнстримної теорії до українських реалій, що дозволяє продукувати суб'єкту для України аналітичну позиційність. Обидві дослідниці з різних точок зору наголошують на тому, що для українського деколоніального контексту має вибудуватися власний досвід роботи деколоніальними практиками та теорією. Такий вимір роботи з деколоніальністю проявляється у їх напрацюваннях для книги в контексті репрезентації українського мистецтва для закордонної аудиторії.

У тексті про практики художників після початку повномасштабного вторгнення Катерина Ботанова аналізує роботи Нікіти Кадана, Жені Білорусець, Катерини Лисовенко, Станіслава Туріни та Анни Звягінцевої, крізь які червоною ниткою проходить звернення до тілесності та матеріальності війни в різні способи (Ботанова, 2025b). Роботи художників не є прямою відповіддю на неокolonіальну агресію Росії, хоч вони і нею спровоковані, а радше переозначають те, з якого

місця, в який спосіб та стосовно кого створюються нові роботи, що саме по собі є форматом виробництва нової практики й форми висловлювання. Авторка пише, що Нікіта Кадан визначає в своїй першій після повномасштабного вторгнення серії робіт українську землю як матеріальне місце насильства, Катерина Лисовенко матеріалізує акт крику на поверхні аркуша, в той час як Анна Звягінцева через фото волосся своєї доньки звертається до суб'єктивного і болючого досвіду всіх «нас» українців всередині країни (Ботанова, 2025b). Можна припустити, що така оптика позиціонування українського мистецтва в книзі для західної аудиторії є близькою до концепції деколоніального естезису Вальтера Міньйола та Роландо Васкеса (2013), в межах якого тілесність та локальні форми досвіду постають як самостійні та легітимні суб'єкти, що є активними учасниками продукування пізнання. Схожий наратив проглядається у текстах ще однієї учасниці дослідницької платформи Євгенії Буцикіної, яка на прикладах художніх робіт, що взаємодіють з просторами й ландшафтами, артикулює процес присвоєння простору за допомогою тілесної присутності як деколоніальну роботу (Буцикіна, 2025).

Мілена Хомченко у своїй роботі аналізує іншу сторону українського мистецтва, а саме зв'язок практик художників з домінантною освітньою мистецькою інституцією в Україні — Національною академією образотворчого мистецтва та архітектури, що досі відтворює радянські підходи. Для цього авторка посилається на поняття відучування, що має на увазі відкидання застарілих академічних традицій на користь переосмислення цих традицій (Хомченко, 2025a). Крізь практику обраних художниць (Лада Наконечна, Леся Хоменко, Катерина Лисовенко, Катерина Алійник) Мілена Хомченко стверджує, що зміни народжуються завдяки незалежним приватним дослідницьким проектам (Хомченко, 2025a). Деколоніальність в цьому контексті постає як методологічна робота, адже цей процес відбувається через переосмислення логіки та інструментів художнього виробництва, якому десятиліттями навчали студентів. Окремо у своїх міркуваннях в заключній частині книги дослідниця окреслює характеристикою деколоніальності в українському мистецтві критику наративів про межі часу (Хомченко, 2025b, ст. 170). Авторка демонструє, що художники пропонують

рівноправність темпоральностей, і таким чином відходять від усталених уявлень про історичні межі минулого теперішнього та майбутнього, що були насаджені як загальноприйняті моделі лінійності модерного прогресу.

Дослідниця також коментує, що для неї ця робота була своєрідним тестом, адже на момент написання не було опорних напрацювань у темі, ініційованих колаборативних досліджень або інших необхідних форм пошуку нагальних відповідей у широкому доступі:

«...Ця подорож зі створення книги була спробою самим навчитися розібрати ці теми, ніж те, що ми були вже якісь експертки на початку і що ми знали дійсно, що ми робимо» (додаток Д).

Запит на книгу формується переважно серед академічного поля й дистрибуція більшою мірою спирається на локальні контакти дослідниць, аніж є стратегічною від інституції (додаток). Також поширення видання відбувається через міжнародні книжкові ярмарки та презентації. Катерина Ботанова стверджує, що для закордонної аудиторії важливо шукати ту мову, яка буде краще пояснювати складність українського контексту:

«Дискурс деколоніальності, він є емансипативним дискурсом... Фактично, всі емансипативні дискурси, вони родом з фемінізму...Порівнювати простіше, тому що доводити важливість фемінізму переважно в інтелектуальних колах вже не потрібно...В той час як доводити, чому деколоніальність стосується України, це довго, складно, болісно» (додаток В).

Така стратегія демонструє, що для закордонної аудиторії трансляція наративу ізольовано від національної оптики й пов'язаним з ширшим міжнародно визнаним дискурсом є більш продуктивним. Це ілюструє обмеження, які досі існують в західній логіці — вимога перекладу локальних досвідів й концепцій в тих категоріях, які є загальноунормованими.

У висновку можна стверджувати, що досвід дослідницької платформи ПАЦ є важливим з точки зору вироблення автономної позиції для українського мистецького контексту, що дозволяє оприятити складні зв'язки з радянськими та

російськими впливами, а також утвердити агентність українського деколоніального дискурсу як такого, що має свої особливості й має бути досліджуваний. Прикметним в роботі платформи є те, що в багатьох артикуляціях деколоніальність репрезентується як робота з тілесністю й локальними життєвими практиками. Проте варто критично зауважити, що поширення книги на закордонну аудиторію є слабкою стороною роботи інституції, адже немає чіткої стратегії розповсюдження виробленої оптики, аби вона сприяла інституційним та епістемічним змінам закордоном.

ВИСНОВКИ

Дане дослідження дозволило встановити ключові особливості інтеграції деколонізаційного вектору в культурну дипломатію України від початку повномасштабного вторгнення. У роботі було використано деколоніальну теорію, яка спирається на напрацювання латиноамериканських дослідників, у поєднанні з теоретичними напрацюваннями українських науковців, адже класична теорія не може врахувати специфіку російсько-українського колоніального досвіду. Методологія критичного дискурс-аналізу, кейс-стаді та напівструктурованих експертних інтерв'ю дозволила виявити ключові аспекти застосування деколонізації акторами культурної дипломатії України.

В залежності від інституції деколонізація постає на різному рівні концептуального й теоретичного осмислення та інструменталізації на міжнародній арені, що пов'язано з цілями та позиціями розгляданих в роботі акторів. Для МЗС України впровадження деколонізації відбувається як дискурсивна практика, яка функціонує здебільшого на мовленнєвому рівні й використовується для пояснення міжнародній аудиторії природи російської агресії, встановлення більш тісного зв'язку з міжнародною аудиторією країн регіону Глобального Півдня, послуговуючись спільністю антиколоніального досвіду, та для засудження військової агресії з боку Росії, її тривалого колоніального насильства. Початок 2022 року демонструє реактивний характер впровадження деколонізаційного вектору який не переріс у стратегічний, адже в риториці МЗС України відсутня лінійність та узгодженість, а термін деколонізація постає як запозичення без належного концептуального опрацювання й визначення умов його коректного застосування. Переважно до російсько-українського кейсу застосовується термінологія колоніальності, що значно обмежує здатність органу артикулювати складність деколонізаційного виміру. Варто зауважити, що ключові деколонізаційні ініціативи від МЗС створюються у співпраці з Українським Інститутом, на який покладена роль їх практичної реалізації.

Український Інститут, натомість, виявляє більш методологічний підхід до роботи з деколонізаційним вектором, про що свідчать ініціативи організації. Інститут став державним майданчиком з пошуку відповідної теоретичної та академічної мови для роботи з деколонізацією в українському контексті. Це уможливило створення ініціатив, що впливають структурно на інституції закордоном: музейний деколонізаційний гід та воркшопи з його впровадження, випуск книги про деколонізацію мистецтва, підтримка академічних програм тощо. Деколонізаційний вектор УІ виявляється в практиці ствердження української культури та оприявлення об'єктивної правди про неї за рахунок методологічної роботи з українським мистецтвом. Окрім цього, навчання спеціалістів закордоном працювати з культурою та історією України крізь деколоніальну оптику в майбутньому дозволить систематично зменшувати вплив російського епістемічного домінування на міжнародній арені.

В Національного художнього музею України деколонізаційний вектор постає у двох вимірах: критичне внутрішнє переосмислення радянської тяглості у функціонуванні інституції та утвердження особливостей українського мистецтва, його маргіналізованих груп та формотворчих особливостей, а також коректної атрибуції й походження українських постатей та робіт в музейних інституціях закордоном. Саме в кейсі НХМУ виявляється специфіка точковості, локальності та важливості горизонтальних зв'язків у здійсненні деколонізації акторами культурної дипломатії. Така робота вплинула на лінгвістичному рівні, а саме дозволила вживу з командою музею виявляти працівникам західних музеїв некоректність транслітерацій та атрибуцій українських художників, їх робіт та міст походження в колекціях. Адаптація виставки “В епіцентрі бурі” в новому місці експонування за рахунок залучення робіт з локальної колекції дозволила структурно вплинути на переосмислення оптики дослідження українських художників та робіт в музейних інституціях закордоном, позбавляючись від російської епістемічної лінзи стосовно української течії модернізму.

Деколонізаційна робота українських дослідників закордоном здійснюється за допомогою як дискурсивних практик, так і за допомогою інституційної агентності.

Зокрема Віталій Чернецький демонструє таку діяльність на декількох рівнях: введення поняття епістемічної несправедливості з критичної теорії до українського контексту; впровадження в інституційну тяглість міждисциплінарну роботу з досвідом України в межах міжнародної наукової асоціації ASEES; розвиток українського наукового доробку та підтримка українських дослідників в США в межах діяльності НТШ-А. В свою чергу Український деколоніальний глосарій та Мережа деколоніальних досліджень України опрацьовують український колоніальний досвід більш теоретично, осмислюючи його крізь призму ширших критичних теорій, а саме екологічних, гендерних, феміністичних, студій пам'яті тощо. Це дозволяє впливати на логіку виробництва знання про Україну та підважувати західну академію у їх довготривалій роботі з Україною через оптику Росії. Дослідницька платформа ПінчукАртЦентру через свою книгу реалізує деколонізаційний вектор як зміну способу висловлювання про українське мистецтво, що проглядається у аналізі конкретних мистецьких практик українських художників. Прикметним для роботи платформи є пошук мови та риторики, з якою дослідниці доносять українську деколоніальну оптику, зокрема пропонуючи пояснювати український досвід як частину широкого емансипативного руху.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що деколонізаційний вектор культурної дипломатії України від початку повномасштабного вторгнення досі перебуває у стані дискурсивного формування: це стосується як лексикону, який використовується для його артикуляції, так і практичних способів його втілення. На початку 2022 року практика передувала дискурсу, проте з 2024 року практична реалізація деколонізації та формування деколоніального дискурсу відбуваються одночасно. Недержані ініціативи відрізняються більш глибоким та методологічним осмисленням теоретичних концепцій та історичних умов російсько-українських колоніальних відносин й виходять за рамки роботи з дихотомією “колонія-метрополія”, яка залишається центральною в роботі для державних акторів. Недержавні актори також наголошують на подвійності деколоніальної оптики, яку необхідно застосовувати як до російського впливу, так і до західного епістемічного

домінування. Окремо варто зауважити особливість локальної й точкової роботи українських акторів з аудиторією та колегами різних дисциплін закордоном, яка може не висвітлюватися публічно, але мати не меншу силу впливу. Усі розглянуті в роботі актори культурної дипломатії усвідомлюють та наголошують, що робота з деколонізацією орієнтована на майбутнє, й потребуватиме від України докладання стратегічних інституційних зусиль наступні декілька десятиліть.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Akinsha, K., Denysova, K., & Kashuba-Volvach, O. (Eds.). (2022). *In the eye of the storm: Modernism in Ukraine, 1900–1930s*. Thames & Hudson.
- Al Jazeera. (2022). *Ukraine foreign minister says Africa ‘in same boat’ as Kyiv*.
<https://www.aljazeera.com/news/2022/10/13/ukraine-foreign-minister-says-africa-in-same-boat-as-kyiv>
- Andriewsky, O. (2023). Dangerous illusions and fatal subversions: Russia, subjugated Rus', and the origins of the First World War. *Slavic Review*, 82(2), 334–358.
<https://doi.org/10.1017/slr.2023.170>
- Association for Slavic, East European, & Eurasian Studies. (2022). *About ASEES*.
<https://aseees.org/about/>
- Association for Slavic, East European, & Eurasian Studies. (2024). *2024 convention theme*. <https://aseees.org/convention/2024-convention/2024-theme/>
- Association for Slavic, East European, & Eurasian Studies. (2025). *Executive committee*.
<https://aseees.org/about/governance/executive-committee/>
- Biedarieva, S. (2025). *Ambicoloniality and war: The Ukrainian-Russian case*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-74077-0>
- Brinkmann, S. (2014). Unstructured and semi-structured interviewing. In P. Leavy (Ed.), *The Oxford handbook of qualitative research* (pp. 277–299). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199811755.013.030>
- Capan, Z. G. (2017). Decolonising International Relations? *Third World Quarterly*, 38(1), 1–15. <https://doi.org/10.1080/01436597.2016.1245100>
- Central European University. (2026, February 12). *Do you speak decolonial? Presentation of the first Ukrainian Decolonial Glossary* [Event announcement].

CEU Events. <https://events.ceu.edu/2026-02-12/do-you-speak-decolonial-presentation-first-ukrainian-decolonial-glossary>

Dâmaso, M. (2025). Can cultural diplomacy be decolonised? Cultural relations and the future of diplomacy. In J. Vickery & N. Cull (Eds.), *Understanding cultural diplomacy and international cultural relations*. Edward Elgar Publishing.

Dzenovska, D. (2024). Emptiness against decolonization: Reflections from the imperial fault line in eastern Latvia. *Slavic Review*, 83(4), 687–704. <https://doi.org/10.1017/slr.2025.4>

Fidel, R. (1984). The case study method: A case study. *Library and Information Science Research*, 6(3), 273–288.

Fricker, M. (2007). *Epistemic injustice: Power and the ethics of knowing*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198237907.001.0001>

Gomm, R., Hammersley, M., & Foster, P. (Eds.). (2000). *Case study method: Key issues, key texts*. SAGE.

Hassan, S. W. U., & Sajjad, F. W. (2023). Beyond Westphalia and Aberystwyth: Decolonial reflections on the origins of International Relations discipline. In F. W. Sajjad (Ed.), *Peace as liberation*. Peace Psychology Book Series. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-41965-2_11

Hiraide, L. A. (2021, January 1). *Postcolonial, decolonial, anti-colonial: Does it matter?* New Voices in Postcolonial Studies. <https://newvoicespocostudies.wordpress.com/hiraide/>

Hofmeister, U. (2025). Colonialism or kolonizatsiia? Why the difference between Ukraine and Central Asia matters. *Slavic Review*, 84(4). <https://www.cambridge.org/core/journals/slavic-review/article/colonialism-or-kolonizatsiia-why-the-difference-between-ukraine-and-central-asia-matters/0808FAA56CEEDC5FA974C5EDAF99A46A>

- Illytzyj, O. S. (2025). An 'Imperial' or a 'Russian' Avant-Garde? (Essay 3). In *Decolonisation in museums: Part 2*. Ukrainian Institute. https://ui.org.ua/wp-content/uploads/2025/07/decolonisation-in-museums_part-2.pdf
- Kim, H. (2017). Bridging the theoretical gap between public diplomacy and cultural diplomacy. *The Korean Journal of International Studies*, 15(2), 293–326. <https://doi.org/10.14731/kjis.2017.08.15.2.293>
- Kotliuk, G. (2023). Colonization of minds: Ukraine between Russian colonialism and Western Orientalism. *Frontiers in Sociology*, 8, 1206320. <https://doi.org/10.3389/fsoc.2023.1206320>
- Kuleba, D. (2022). *Special online briefing with Ukrainian Foreign Minister Dmytro Kuleba* [Interview transcript]. U.S. Department of State, Africa Regional Media Hub. <https://2021-2025.state.gov/special-online-briefing-with-ukrainian-foreign-minister-dmytro-kuleba/>
- Lune, H., & Berg, B. L. (2017). *Qualitative research methods for the social sciences* (9th ed.). Pearson.
- Mark, J., Kalinovsky, A. M., & Marung, S. (Eds.). (2020). *Alternative globalizations: Eastern Europe and the postcolonial world*. Indiana University Press. <https://iupress.org/9780253046512/alternative-globalizations/>
- Mignolo, W. D. (2005). Prophets facing sideways: The geopolitics of knowledge and the colonial difference. *Social Epistemology*, 19(1), 111–127. <https://doi.org/10.1080/02691720500084325>
- Mignolo, W. D. (2011). *The darker side of modernity: Global futures, decolonial options*. Duke University Press.
- Mignolo, W. D., & Tlostanova, M. V. (2006). Theorizing from the borders: Shifting to geo- and body-politics of knowledge. *European Journal of Social Theory*, 9(2), 205–221.

- Mignolo, W. D., & Tlostanova, M. (2009). Global coloniality and the decolonial option. *Kultur* (Special Issue: Epistemologies of Transformation), 6, 130–147.
- Mignolo, W. D., & Vazquez, R. (2013). Introduction to decolonial aesthetics: Colonial wounds, decolonial healings. *Social Text — Periscope* (Web Publication), 9–9.
- Ngũgĩ wa Thiong’o. (1986). *Decolonising the mind: The politics of language in African literature*. East African Publishers.
- Nye, J. S. (2008). Public diplomacy and soft power. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616, 94–109. <http://www.jstor.org/stable/25097996>
- Omelianiuk, A., & Elyas, Y. (2025). What happens at the point of no return? In V. Kazarin, I. Kozachenko, A. Ushytskyi, & S. Wells (Eds.), *Solomiya No. 5 — After now* (pp. 90–94). SHIFT Books. <https://solomiyamag.com/solomiya-no-5>
- Phillips, L., & Jørgensen, M. W. (2002). *Discourse analysis as theory and method*. SAGE.
- Quijano, A. (2000). Coloniality of power, eurocentrism, and Latin America. *International Sociology*, 15(2), 215–232. <https://doi.org/10.1177/0268580900015002005>
- Quijano, A. (2007). Coloniality and modernity/rationality. *Cultural Studies*, 21(2–3), 168–178. <https://doi.org/10.1080/09502380601164353>
- Said, E. W. (1978). *Orientalism*. Pantheon Books.
- Sen, S. (2023). Decolonising to reimagine International Relations: An introduction. *Review of International Studies*, 49(3), 339–345. <https://doi.org/10.1017/S0260210523000177>
- Spivak, G. C. (1999). *A critique of postcolonial reason: Toward a history of the vanishing present*. Harvard University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctvj541>

- Szporluk, R. (1991). The Soviet West — or Far Eastern Europe? *East European Politics and Societies*, 5(3), 466–482. <https://doi.org/10.1177/0888325491005003004>
- Thompson, E. M. (2000). *Imperial knowledge: Russian literature and empire*. Greenwood Press.
- Tofan, I. (2024, August 12). *Are twenty words enough to address Ukrainian decolonization?* Most Magazine. <https://mostmagazine.org/2024/08/12/are-twenty-words-enough-to-address-ukrainian-decolonization/>
- Ukraine Decolonial Studies Network. (2025a). *Ukraine Decolonial Studies Network — ASEES 2025: Panel highlights*. https://ukraine-decolonial.org/wp-content/uploads/2025/07/asees_2025_udsn-.pdf
- Ukraine Decolonial Studies Network. (2025b, December 16). *Postcolonial thought and Ukraine: Broadening the field* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=F9plxvhjH_A
- Ukraine Decolonial Studies Network. (2026). *Ukraine Decolonial Studies Network*. <https://ukraine-decolonial.org/>
- Ukrainian Decolonial Glossary. (2024a). *Ukrainian Decolonial Glossary*. <https://decolonialglossary.com.ua>
- Ukrainian Decolonial Glossary. (2024b). *Про нас*. <https://decolonialglossary.com.ua/about-us-uk>
- Ukrainian Decolonial Glossary. (2024c). *Глосарій*. <https://decolonialglossary.com.ua/glossary-uk-1>
- Ukrainian Institute. (2025a). *Decolonisation in museums: Part 1*. https://ui.org.ua/wp-content/uploads/2025/07/decolonisation-in-museums_part-1.pdf
- Ukrainian Institute. (2025b). *Decolonisation in museums: Part 2*. https://ui.org.ua/wp-content/uploads/2025/07/decolonisation-in-museums_part-2.pdf

Vitsche e.V. (2024, May 27). *Press release: Presentation of the Ukrainian Decolonial Glossary and discussion*. <https://vitsche.org/news/press-release-presentation-of-the-ukrainian-decolonial-glossary-and-discussion/>

Wodak, R., & Meyer, M. (Eds.). (2008). *Methods of critical discourse analysis* (2nd ed.). SAGE.

Yermolenko, V. (2022, November 11). *Three features of Russian imperialism*. The Ukrainians. <https://theukrainians.org/en/three-features-of-russian-imperialism/>

Zondi, S. (2018). Decolonising International Relations and its theory: A critical conceptual meditation. *Politikon*, 45(1), 16–31.

<https://doi.org/10.1080/02589346.2018.1418202>

Ботанова, К. (2025a). Про європейський орієнт: Подвійна деколоніальна війна України. В Т. Філевська (Ред.), *Деколонізація мистецтва. Поза очевидним*. Ist Publishing.

Ботанова, К. (2025b). Мистецтво як доказ: художні практики в Україні та матеріальність війни. У К. Ботанова (упоряд.), *Повернення історії. Деколоніальність та мистецтво в Україні після 1991 року* (сс. 74–93). PinchukArtCentre.

Буцикіна, Є. (2025). Рецепція радянської спадщини в сучасному українському мистецтві: бути присутнім, аби визнати минуле. У К. Ботанова (упоряд.), *Повернення історії. Деколоніальність та мистецтво в Україні після 1991 року* (сс. 140–157). PinchukArtCentre.

Грицак, Я., & Шаповал, Ю. (2023, 22 червня). *Чи була Україна російською колонією?* Україна Модерна. <https://uamoderna.com/history/chy-bula-ukraina-rosiyskoiu-koloniieiui/>

Дорошенко, К. (2023). *«Українська Атлантида». Виставка в Мадриді відкриває український модернізм світу.* Українська правда. Життя.
<https://life.pravda.com.ua/columns/2023/03/27/253550/>

Іссерліс, М. (2026). *Меценатка Франческа Тіссен-Борнеміса: «Захист України та її культури — це питання майбутнього Європи».* Українська правда. Культура.
<https://life.pravda.com.ua/culture/u-madridi-vidkrilasya-vistavka-ukrajinskih-mitciv-interv-yu-z-mecenatkoyu-z-madrida-313782/>

Кабінет Міністрів України. (2017, 16 березня). *Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року* (Розпорядження № 430-2017-р). Верховна Рада України. Законодавство України.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2017-%D1%80#Text>

Котляр, О. (2024). *Як сучасне українське мистецтво робить видимим російський колоніалізм.* NV. <https://life.nv.ua/ukr/art/yak-suchasne-ukrajinske-mistectvo-robit-vidimim-rosiyskiy-kolonializm-doslidzhennya-istorika-50413855.html>

Левченко, Л. (2022, 17 березня). *Деколонізація і сила відсутності, або Чому вся російська культура є тоталітарною.* LB.ua.
https://lb.ua/culture/2022/03/17/509914_dekolonizatsiya_i_sila_vidsutnosti.html

Мельник, І. С. (2018). *Проблеми розвитку африканістики в Україні (короткий історіографічний огляд).* Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету, (51).
<http://old.istznu.org/page/issues/51/51.pdf>

Міністерство закордонних справ України. (2021a). *Стратегія публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України на 2021–2025 роки.*
<https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/Стратегії/public-diplomacy-strategy.pdf>

Міністерство закордонних справ України. (2021b). *Комунікаційна стратегія Міністерства закордонних справ України.*

<https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%97/communication-strategy.pdf>

Міністерство закордонних справ України. (2022а). *Дмитро Кулеба звернувся до дипломатичного корпусу Гватемали: вперше в історії відносин України з країнами Латинської Америки.* <https://mfa.gov.ua/news/dmitro-kuleba-zvernuvsya-do-diplomatichnogo-korpusu-gvatemali-vpershe-v-istoriyi-vidnosin-ukrayini-z-krayinami-latinskoyi-ameriki>

Міністерство закордонних справ України. (2022b). *Еміне Джапарова: те, що ми спостерігаємо сьогодні — це деколонізація української культури.* <https://mfa.gov.ua/news/emine-dzhaparova-te-shcho-mi-sposterigayemo-sogodni-ce-dekolonizaciya-ukrayinskoyi-kulturi>

Міністерство закордонних справ України. (2023а). *Промова Міністра закордонних справ України Дмитра Кулеби в Інституті міжнародних відносин.* <https://mfa.gov.ua/news/promova-ministra-zakordonnih-sprav-ukrayini-dmitra-kulebi-v-instituti-mizhnarodnih-vidnosin>

Міністерство закордонних справ України. (2023b). *Комунікаційна стратегія Україна — держави Африки 2024–2026 рр.* <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/strategiya-afrika-1.pdf>

Міністерство закордонних справ України. (2024а). *Дмитро Кулеба: Притягнення Росії до відповідальності забезпечить майбутнє без війни для Європи.* <https://mfa.gov.ua/news/dmitro-kuleba-prityagnennya-rosiyi-do-vidpovidalnosti-zabezpechit-majbutnye-bez-vijni-dlya-yevropi>

Міністерство закордонних справ України. (2024b). *Виступ міністра Дмитра Кулеби на щорічній зустрічі литовських дипломатів.* <https://mfa.gov.ua/news/vistup-ministra-dmitra-kulebi-na-shchorichnij-zustrichi-litovskih-diplomativ>

Міністерство закордонних справ України. (2024c). *Андрій Сибіга на Міжнародному форумі культурної дипломатії окреслив нові підходи до просування української культури у світі.* <https://mfa.gov.ua/news/andrij-sibiga-na-mizhnarodnomu-forumi-kulturnoyi-diplomatiyi-okresliv-novi-pidhodi-do-prosuvannya-ukrayinskoyi-kulturi-u-sviti>

Міністерство закордонних справ України. (2024d). *Коментар МЗС щодо незаконного візиту послів Буркіна-Фасо, Малі та Нігеру до тимчасово окупованого Росією Криму.* <https://mfa.gov.ua/news/komentar-mzs-shchodo-nezakonnogo-vizitu-posliv-burkina-faso-mali-ta-nigeru-do-timchasovo-okupovanogo-rosiyeyu-krimu>

Міністерство закордонних справ України. (2024e). *Andrii Sybiha: The price of war.* <https://mfa.gov.ua/news/andrii-sybiha-price-war>

Міністерство закордонних справ України. (2024f). *Сергій Кислиця виступив на сесії відкриття щорічної конференції ОБСЄ з огляду питань безпеки.* <https://mfa.gov.ua/news/sergij-kislicya-vistupiv-na-sesii-vidkrittia-shchorichnoyi-konferenciyi-obsye-z-oglyadu-pitan-bezpeki>

Міністерство закордонних справ України. (2025a). *Колегія МЗС офіційно розпочала процес оновлення стратегії зовнішньополітичної діяльності України.* <https://mfa.gov.ua/news/kolegiya-mzs-oficijno-rozpochala-proces-onovlennya-strategiyi-zovnishnopolitichnoyi-diyalnosti-ukrayini>

Міністерство закордонних справ України. (2025, 23 квітня). *Мар'яна Беца взяла участь в обговоренні Стратегії розвитку культури в Україні на 2025–2030 роки.* <https://mfa.gov.ua/news/maryana-beca-vzyala-uchast-v-obgovorenni-strategiyi-rozvitku-kulturi-v-ukrayini-na-20252030-roki>

Наукове товариство ім. Шевченка. (2026). *Shevchenko Scientific Society.* <https://shevchenko.org>

Національний музей у Львові імені Андрея Шептицького. (2026). *В епіцентрі бурі: модернізм в Україні 1900–1930-х*. <https://nml.com.ua/exhibition/v-epitsentri-buri/>

Національний художній музей України. (2025). *В епіцентрі бурі: модернізм в Україні 1900–1930-х*. <https://namu.ua/exhibitions/v-epiczentri-buri-modernizm-v-ukrayini-1900-1930-h/>

Національний художній музей України. (2026). *Головна сторінка*. <https://namu.ua/>

Патенко, Т. В. (2017). Стан української культури в Російській імперії (1861–1917 рр.). У О. В. Колпакова (Ред.), *Історико-культурна спадщина для сталого майбутнього України: до 150-річчя від дня народження Михайла Грушевського: Могиланські читання — 2016: Збірник наукових праць*. Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник.

Підбуртна, Д. (2025, 13 червня). *Деколонізація і мистецтво: що було, що є і що буде? Огляд книжки «Повернення історії. Деконіальність та мистецтво в Україні після 1991 року»*. Sensormedia. <https://sensormedia.com.ua/books/dekolonizacziya-i-mystecztvo-shho-bulo-shho-ye-i-shho-bude-oglyad-knyzhky-povernennya-istoriyi-dekolonialnist-ta-mystecztvo-v-ukrayini-pislya-1991-roku/>

Рябчук, А., & Хурцидзе, Т. (2023). Використання аналізу дискурсу в сучасних соціальних дослідженнях. *Наукові записки НаУКМА. Соціологія*, 6, 3–15. <https://doi.org/10.18523/2617-9067.2023.6.3-15>

Стратегія зовнішньополітичної діяльності України. (2021). *Затверджена Указом Президента України від 26 серпня 2021 р. № 448/2021*. Офіційне інтернет-представництво Президента України. <https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017>

Тлостанова, М. (2024). Деконізація: виклики та перетворення. *Справа українського опору. В Деконізація мистецтва: поза очевидним* (сс. 190–

- 199). Український інститут. <https://ui.org.ua/sectors/decolonising-art-beyond-the-obvious-book/>
- Томпсон, Е. М. (2022). *Трубадури імперії: Російська література і колоніалізм* (М. Зубрицька, пер.; 3-тє вид.). Основи. Український інститут. (2021). *Статут Державної установи «Український інститут» (нова редакція)*. https://ui.org.ua/wp-content/uploads/2022/01/ukrayinskyj-instytut_statut_nova-redakciya-2021-1.pdf
- Український інститут. (2022). *Публічна програма Українського павільйону на 59-й міжнародній мистецькій виставці Венеційській бієнале: Деколонізація мистецтва. За межами очевидного*. <https://ui.org.ua/news/ukrainian-pavilion-at-la-biennale-di-venezia/>
- Український інститут. (2024). *Місяць культурної дипломатії України у Вікіпедії*. <https://ui.org.ua/news/results-of-ukraines-cultural-diplomacy-month-2024/>
- Український інститут. (2025a). *Книга «Деколонізація мистецтва. Поза очевидним»*. <https://ui.org.ua/sectors/decolonising-art-beyond-the-obvious-book/>
- Український інститут. (2025b). *Деколонізаційний гід для музеїв*. <https://ui.org.ua/sectors/projects/dekolonizaczijnyj-gid-dlya-muzeyiv/>
- Український інститут. (2026a). *Програма підтримки українських студій імені Івана Лисяка-Рудницького*. <https://ui.org.ua/sectors/lysiak-rudnytsky-ukrainian-studies/>
- Український інститут. (2026b). *Місяць культурної дипломатії України у Вікіпедії*. <https://ui.org.ua/sectors/projects/komunikaczijni/ukraines-cultural-diplomacy-month-on-wikipedia-2/>
- Фанон, Ф. (2016). *Гнані і голодні* (О. Хома, пер.). Видавництво Жупанського. https://hromadalib.wordpress.com/wp-content/uploads/2019/02/fanon_1961_damnes-1.pdf

Хомченко, М. (2025a). Українська академія мистецтва: деконструкція та відчуття від (соц)реалізму. У К. Ботанова (упоряд.), *Повернення історії. Деколоніальність та мистецтво в Україні після 1991 року* (сс. 120–139). PinchukArtCentre.

Хомченко, М. (2025b). Наново зібрані темпоральності: майбутнє, яке ми творимо. У К. Ботанова (упоряд.), *Повернення історії. Деколоніальність та мистецтво в Україні після 1991 року* (сс. 158–175). PinchukArtCentre.

Шкандрій, М., & Кравченко, Ю. (2025). Антиколоніальний, постколоніальний, деколоніальний. В О. Данилевська (Ред.), *Український деколоніальний глосарій*. <https://decolonialglossary.com.ua/decolonialanti-colonialpostcolonial-uk>

Яковлєв, М. В. (2011). Застосування кейс-стаді як методу політичних досліджень: спроба типологізації. *Наукові записки НаУКМА, 121* (Політичні науки). <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/fbbc1cef-6bbd-40b9-8b97-c896c799fbaf>

ДОДАТКИ

Додаток А

Респонденти напівструктурованих експертних інтерв'ю

1. **Баршинова Оксана** — мистецтвознавиця, заступниця генерального директора з експозиційно-виставкової роботи в Національному художньому музеї України, кураторка та лекторка. Займається дослідженням українського мистецтва 20 століття, авторка публікацій.

2. **Ботанова Катерина** — дослідниця, письменниця і кураторка, запрошена учасниця Дослідницької платформи ПінчукАртЦентру. Голова відділу аналітики Інституту Фронтиру, а також співкураторка бієнале Culturescapes (Базель). Катерина Ботанова є членкинею українського ПЕНу та членкинею дорадчої ради RUTA Association.

3. **Філевська Тетяна** — креативна директорка Українського Інституту, арт-менеджерка, кураторка і авторка, дослідниця українського мистецтва ХХ ст. Авторка книг «Казимир Малевич. Київський період 1928-1930», «Казимир Малевич. Київський аспект» та «Дмитро Горбачов. Случай». Креативна продюсерка фільмів “Малевич. Народжений в Україні” та “Малевич”.

4. **Хомченко Мілена** — критикиня та дослідниця, співзасновниця та співкураторка платформи SONIAKH, учасниця Дослідницької платформи ПінчукАртЦентру. За підтримки нагороди Чівнінг здобула магістерську ступінь з естетики та теорії мистецтва у Центрі досліджень із сучасної європейської філософії при Кінгстонському університеті у Лондоні (2023). Одна з авторок книги «Повернення історії: деколоніальність та мистецтво в Україні після 1991 року».

5. **Чернецький Віталій** — славіст, літературознавець, перекладач, професор Канзаського університету (США), Президент Наукового товариства Шевченка в Америці. У 2015-2020 рр. — директор Центру російських, східноєвропейських та євразійських студій Канзаського університету. У 2024 р. — Президент Асоціації слов'янських, східноєвропейських та євразійських студій (ASEEES). Автор книги «Картографуючи посткомуністичні культури» (2013).

Гайд і транскрипт інтерв'ю: Баршинова Оксана

Гайд:

Тривалість: 50-80 хв

Блок 1. Вступ та теоретична рамка

1. Представтеся, будь-ласка, та розкажіть як ви себе професійно ідентифікуєте?
2. Що для вас є деколонізація? Як ви це поняття розумієте і що воно включає?
3. Як ви визначаєте особливості колоніальних стосунків між Росією та Україною й яка специфіка конкретно українського колоніального досвіду?

Блок 2. Інституційна діяльність НХМУ до і після 24 лютого 2022 року

1. Чи був у практиці НХМУ присутній деколонізаційний вектор до початку повномасштабного вторгнення?
2. Як адаптував музей свою діяльність після початку повномасштабного вторгнення?

Блок 3. Кейс виставки «В епіцентрі бурі: модернізм в Україні 1900 — 1930-х років»

1. В музеї працювали над цією виставкою ще до 24 лютого 2022 року. Коли ви продовжили працювати після початку повномасштабного вторгнення, чи змінилися акценти, які ви хотіли донести до аудиторії, яка побачить експозицію?
2. Наскільки свідомо деколонізаційний підхід закладався в кураторську концепцію ще на етапі планування?
3. Чому Мадрид став першим містом для експонування?
4. Надалі музеї самі пропонували вам розмістити експозицію в себе, або ви контактували з пропозицією?

5. Чому в різних музеях були представлені по-різному видозмінені експозиції?
Чи якісь конкретні твори мали на меті спрацювати на аудиторію конкретної країни?
6. Які з імен художників викликали найбільший спротив або здивування у західних кураторів, коли ви наполягали на їхній українській ідентичності?
7. Чи відчуваєте ви, що за результатами експонування вдалося чітко донести самостійність українського модернізму?

Блок 4. Виклики та перспективи

1. З якими викликами стикався музей в контексті деколонізації українського мистецтва під час роботи з закордонними інституціями? Як відбувається діалог з міжнародними акторами стосовно цього процесу?
2. Чи планується подорож виставки закордоном надалі, якщо можете цим поділитися?

Транскрипт:

<https://docs.google.com/document/d/1kBSlTYAfUXI0S7SHT3sKkGkFbnfwgomc2P1ImoZGSE/edit?tab=t.0>

Гайд і транскрипт інтерв'ю: Ботанова Катерина

Гайд:

Тривалість: 50-80 хв

Блок 1. Вступ

1. Представтеся, будь ласка, та розкажіть як ви себе ідентифікуєте в професійній діяльності?
2. Яке ваше коло обов'язків у дослідницькій платформі ПінчукАртЦентру (ПАЦ)?

Блок 2. Теоретична рамка

1. Що для вас є деколонізація? Як саме, на вашу думку, правильно трактувати для українського контексту цей термін?
2. Як ви для себе розумієте різницю між деколонізацією та деколоніальністю?
3. Як ви розумієте особливості колоніальних стосунків між Росією та Україною й специфіку конкретно українського колоніального досвіду?

Блок 3. Інституційна діяльність Дослідницької платформи ПАЦ до і після 24 лютого 2022 року

1. Чи був у практиці Дослідницької платформи присутній деколонізаційний вектор до початку повномасштабного вторгнення?
2. Чому саме деколонізація стала центральною темою для платформи в цей період — і як цей вибір корелював з вашою власною попередньою роботою на міжнародному полі?

Блок 4. Книга «Повернення історії: деколоніальність та мистецтво в Україні після 1991 року»

1. Як з'явилася ідея книги і за якою логікою формувалася її структура?
2. Чи поширюєте ви якимись конкретними способами книгу на західну аудиторію? Якщо так, які запити є в аудиторії, як вона на це реагує тощо?
3. Яку риторику ви використовуєте для такого поширення? (Чому саме феміністичні й емансипативні риторики стали для вас робочим інструментом?)

Блок 5: Міжнародний вимір індивідуальної роботи та виклики

1. Ви одночасно працюєте з деколоніальністю у двох вимірах: як кураторка в Culturescapes, який торкається африканських та латиноамериканських контекстів, і як дослідниця й кураторка в Україні. Що для вас у цих двох практиках спільне, а що принципово різне?
2. Чи можете ви відстежити конкретні зміни у тому, як міжнародна аудиторія сприймає Україну та її культурну спадщину завдяки вашій роботі? Що для вас є свідченням того, що робота лишає реальний слід?
3. Які виклики залишаються найбільшими у роботі із західною аудиторією?

Транскрипт:

<https://docs.google.com/document/d/1L97NBo0AqhLOdqpfnBuimYHsKdkBF6S8Q7ny119VLE/edit?tab=t.0>

Гайд і транскрипт інтерв'ю: Філевська Тетяна

Гайд:

Тривалість: 50-80 хв

Блок 1. Вступ та теоретична рамка

1. Представтеся, будь-ласка, та розкажіть як ви себе професійно ідентифікуєте?
2. Що для вас є деколонізація? Як ви це поняття розумієте і що воно включає?
3. Як ви визначаєте особливості колоніальних стосунків між Росією та Україною й яка специфіка конкретно українського колоніального досвіду?

Блок 2. Інституційна діяльність УІ до і після 24 лютого 2022 року

1. Чи був у практиці Українського інституту присутній деколонізаційний вектор до початку повномасштабного вторгнення?
2. Після початку повномасштабного вторгнення, з чого ви почали (продовжили)?

Блок 3. Проєкти УІ

Збірка “Деколонізація мистецтва: за межами очевидного”

1. Чому для УІ було важливо видати текстову версію публічної програми Українського павільйону на Венеційській бієнале 2022 року?
2. Який був фідбек в той період на зміст дискусій програми?
3. Чи актуалізували ви тексти в 2024 році, коли безпосередньо komponували тексти книги? Якщо так, то які саме теми/наративи потребували актуалізації?
4. Як відбувається процес поширення книги на закордонну аудиторію?

Деколонізаційний гід для музеїв

1. Як відбувався процес створення деколонізаційного гідів і які меседжі було закласти найважливіше?
2. Як УІ поширює книгу серед міжнародних інституцій?
3. Чи веде УІ статистику, якщо це можливо, які інституції цим гідом послуговуються, і чи вже є відгуки на роботу з гідом?

Блок 4. Міжнародний вимір

1. Які є виклики в тому, аби просувати деколонізаційні меседжі щодо України конкретно на міжнародні інституції?
2. Як відрізняються меседжі, які ви вкладаєте, що розраховані на аудиторію Європи й загалом Заходу, від тих, які розраховані на аудиторію Латинської Америки, Африки, Азії?
3. З якими найбільшими упередженнями чи «сліпими зонами» ви стикаєтесь, просуваючи деколонізаційні меседжі в країнах, які самі мають складне колоніальне минуле?

Блок 5. Оцінювання та перспективи

1. Як ви оцінюєте ефективність ваших проєктів, що пов'язані з деколонізацією?
2. Чи можете поділитися, які у вас є перспективи/ чи плануєте нові проєкти або нові способи поширення деколоніальної оптики на український контекст в межах міжнародної арени?

Транскрипт:

https://docs.google.com/document/d/1kwaTf7AhYsSO_GDsNZOg4g-UKRpJYoOEy1InJC8KjJ8/edit?tab=t.0

Гайд і транскрипт інтерв'ю: Хомченко Мілена

Гайд:

Тривалість: 50-80 хв

Блок 1. Вступ

1. Представтеся, будь ласка, та розкажіть як ви себе ідентифікуєте в професійній діяльності?
2. Яке ваше коло обов'язків у дослідницькій платформі ПінчукАртЦентру (ПАЦ)?

Блок 2. Теоретична рамка

1. Що для вас є деколонізація? Як саме, на вашу думку, правильно трактувати для українського контексту цей термін?
2. Як ви для себе розумієте різницю між деколонізацією та деколоніальністю?
3. Як ви розумієте особливості колоніальних стосунків між Росією та Україною й специфіку конкретно українського колоніального досвіду?

Блок 3. Інституційна діяльність Дослідницької платформи ПАЦ до і після 24 лютого 2022 року

1. Чи був у практиці Дослідницької платформи присутній деколонізаційний вектор до початку повномасштабного вторгнення?
2. Чому саме деколонізація стала центральною темою для платформи в цей період?

Блок 4. Книга «Повернення історії: деколоніальність та мистецтво в Україні після 1991 року»

1. Під час роботию книги, що було найбільш важливе у створенні її змісту? Які меседжі закладалися?
2. Що було найважливіше прослідкувати у практиках художників з точки зору деколонізації? Як змінилися акценти у художніх висловлюваннях після початку повномасштабного вторгнення?
3. Чи залучала платформа інші інституції для допомоги в процесі роботи над книгою — з українських або закордонних?
4. Які ви залучаєте канали комунікації для поширення книги?

Блок 5. Виклики та перспективи

1. З якими викликами/труднощами ви стикаєтеся в процесі комунікації з аудиторією про книгу та її зміст?
2. Чи планує платформа надалі розширювати роботу з темою деколонізації у своїх майбутніх проєктах?

Транскрипт:

<https://docs.google.com/document/d/1arslswARPNdf4RHQYtO5yKtS8tOvoDAJhCc3Zn1CVbk/edit?tab=t.0>

Гайд і транскрипт інтерв'ю: Чернецький Віталій

Тривалість: 50-80 хв

Блок 1. Вступ та теоретична рамка

1. Представтеся, будь-ласка, та розкажіть як ви себе професійно ідентифікуєте?
2. У вашій роботі ви вводите поняття епістемічної несправедливості до контексту російсько-українських відносин. Чи вважаєте ви подолання цієї епістемічної несправедливості частиною деколонізаційного процесу — і чи є це рамкою вашої діяльності останніх чотирьох років?
3. Як ви для себе визначаєте специфіку українського колоніального досвіду?
4. Як ви розмежовуєте постколоніальні і деколоніальні підходи в контексті українського досвіду?

Блок 2. Міжнародний академічний дискурс

1. Наскільки існуючий міжнародний деколонізаційний дискурс враховує український досвід — і що в ньому залишається проблематичним?
2. Де ви відчуваєте найбільший спротив або інерцію в академічному середовищі, коли йдеться про переосмислення місця України у східноєвропейських студіях?
3. Як змінився запит на українські студії після 2022 року — і як ви на це реагуєте інституційно?

Блок 3. Інституційна діяльність

ASEEES

1. Президентство в передбачає три роки інституційної тягlosti. Які пріоритети ви свідомо закладали в цей цикл — що було важливо ініціювати або

закріпити так, щоб це продовжувало існувати після завершення вашого президентства?

2. ASEES історично формувалася навколо русистики. Чи можете ви назвати конкретні структурні зрушення, які відбулися за час вашого президентства?
3. Які були виклики та труднощі з точки зору просування українського голосу в межах роботи в асоціації?
4. Чи розглядаєте ви президентство в ASEES як інструмент культурної дипломатії — чи це для вас передусім академічна позиція?

НТШ-А

1. Чи розглядаєте ви роботу НТШ-А як роботу з деколонізацією українського знання?
2. Як чинний президент товариства, які пріоритети ви визначили для НТШ-А на наступні чотири роки?
3. Чи є зараз запити від інших наукових центрів на співпрацю з НТШ-А — і чи бачите ви в цьому потенціал для ширшого входження українського знання в міжнародний академічний простір?
4. Чи можете ви порівняти — виклики для НТШ в Америці та в країнах Європи для таких осередків спільні, чи різняться?

Блок 4. Практика і вплив

1. Чи є для вас вибір текстів для перекладу або введення в академічний обіг свідомою деколонізаційною практикою — чи ви думаєте про те, який образ української літератури і суб'єктності ці тексти формують для західного читача?
2. Чи змінилися критерії відбору літератури для перекладу після 2022 року?
3. Чи можете ви відстежити конкретні зміни у тому, як міжнародна академічна спільнота сприймає і позиціонує Україну завдяки вашій роботі? Що для вас є свідченням того, що ця робота лишає реальний слід?

4. З якими викликами ви стикаєтеся найчастіше? Чи це інерція в міжнародному академічному середовищі, чи внутрішні суперечності деколонізаційного дискурсу в українському контексті, чи щось інше?

Транскрипт:

https://docs.google.com/document/d/1rw6DnlWOOTkyKqTZXznu_8GANvSbNkYBhO3eqIlci0/edit?tab=t.0

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційної роботи

Тема: Деколонізаційний вектор культурної дипломатії України (2022-2026)

Здобувачка: Козак Наталія Леонідівна

Рік навчання: 4-ий рік навчання

Факультет соціальних наук та соціальних технологій

Науковий керівник: доцент, доктор філософії (PhD), доцент кафедри міжнародних відносин Гош М.

Рецензент _____
(вчений ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Захищена “ ____ ” _____ 20_ р.

Короткий зміст роботи:

Кваліфікаційна робота присвячена використанню теми деколонізації як магістральної у здійсненні культурної дипломатії України від початку повномасштабного вторгнення до середини травня 2026 року. Метою дослідження є встановити у які способи концептуалізується поняття деколонізації та які форми його практичного втілення державними та недержавними акторами культурної дипломатії. Дослідження здійснено крізь призму деколоніальної теорії з використанням методології критичного дискурс-аналізу, кейс-стаді та напівструктурованих інтерв'ю. Розглянуто діяльність таких державних інституцій, як Міністерство закордонних справ, Український Інститут та Національний художній музей України. Серед недержавних ініціатив було розглянуто інституційну роботу український дослідників в межах міждисциплінарних наукових асоціацій та ініціатив закордоном (ASEEES, UDSN, НТШ-А, УДГ) та діяльність дослідницької платформи ПінчукАртЦентру. Дослідження виявляє розбіжності в осмисленні та реалізації поняття між різними досліджуваними акторами — від реактивного запозичення терміну деколонізації та його вжитку в зовнішньополітичній комунікації до осмисленого теоретичного опрацювання

поняття та методологічного його застосування для впливу на структурні зміни міжнародних інституцій та наративів. У висновках йдеться про те, що деколонізаційний вектор культурної дипломатії України перебуває у стані формування, адже між риторикою та практикою в межах його реалізації існує розрив, подолання якого потребуватиме багаторічної стратегічної роботи українських дослідників та інституцій.

Ключові слова: деколонізація, російсько-українська війна, культурна дипломатія України, російський колоніалізм, виробництво знання, епістемічна справедливість, колоніальна матриця влади (КМВ), антиколоніалізм, постколоніальність.

Short summary:

The thesis examines the use of decolonization as a central theme in Ukraine's cultural diplomacy from the start of the full-scale invasion through mid-May 2026. The aim of the study is to determine how the concept of decolonization is conceptualized and what forms its practical implementation takes by state and non-state actors of cultural diplomacy. The research is conducted through the lens of decolonial theory, using the methodology of critical discourse analysis, case studies and interviews. Activities of state institutions such as the Ministry of Foreign Affairs, the Ukrainian Institute, and the National Art Museum of Ukraine were analyzed. Among non-state initiatives, the study examined the institutional work of Ukrainian researchers within interdisciplinary academic associations and initiatives abroad (ASEEES, UDSN, SSS-A, UDG) and the activities of the PinchukArtCentre research platform. The study reveals discrepancies in the understanding and implementation of the concept among the various actors examined—ranging from the reactive borrowing of the term “decolonization” and its use in foreign policy communication to a thoughtful theoretical elaboration of the concept and its methodological application to influence structural changes in international institutions and narratives. In conclusion, the thesis emphasizes that the decolonial vector of Ukraine's cultural diplomacy is still in the process of formation, as there is a gap to be

bridged between rhetoric and practice in its implementation, which will require many years of strategic work by Ukrainian researchers and institutions.

Key words: decolonization, Russo-Ukrainian war, Ukraine's cultural diplomacy, Russian colonialism, knowledge production, epistemic justice, colonial matrix of power, anticolonialism, postcoloniality.